

การศึกษาการเมืองเรื่องการดำเนินคดีเชิงยุทธศาสตร์ เพื่อระงับการมีส่วนร่วม ของประชาชน พ.ศ. 2557-2566¹

สุทธิชัย รักจันทร์²

วันที่รับบทความ: 8 มิถุนายน 2567
วันที่แก้ไขครั้งสุดท้าย: 26 กันยายน 2567
วันที่ตอบรับตีพิมพ์: 2 ตุลาคม 2567

บทคัดย่อ

งานวิจัยการเมืองเรื่องการดำเนินคดีเชิงยุทธศาสตร์เพื่อระงับการมีส่วนร่วมของประชาชน ศึกษาในขอบเขตเวลาระหว่างปี พ.ศ. 2557-2566 นี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการศึกษابนฐานของข้อมูลเชิงประจักษ์ทางการเมือง เอกสาร งานวิจัย วิทยานิพนธ์และข่าว เพื่อวิเคราะห์การฟ้องคดีเชิงยุทธศาสตร์เพื่อระงับการมีส่วนร่วมกับการปฏิสัมพันธ์ทางการเมืองตั้งแต่ พ.ศ. 2557-2566 ผลการศึกษา พบว่า การดำเนินคดีเชิงยุทธศาสตร์เพื่อระงับการมีส่วนร่วมของประชาชน มีปฏิสัมพันธ์ตามบริบททางการเมืองตั้งแต่ปี พ.ศ. 2557-2566 โดยมีพัฒนาการที่เชื่อมโยงกับการรักษาอำนาจของรัฐบาลอำนาจนิยม และส่งผลต่อพัฒนาการประชาธิปไตยตามบริบททางการเมืองไทยที่สำคัญ 3 ช่วงเวลา ได้แก่ ช่วงแรกการขึ้นสู่อำนาจของคณะรัฐประหารกับประกาศของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (ปี พ.ศ. 2557-2561) ช่วงที่สองกลไกการใช้กฎหมายปิดปากหลังรัฐบาลประยุทธ์ จันทร์โอชา ภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ปี 2560 (ปี พ.ศ. 2562-2564) และช่วงที่สามการเปลี่ยนผ่านสู่รัฐบาลพลเรือนจากเลือกตั้งไปสู่วาระการเห็นปัญหาร่วมกันและการแก้ไขการฟ้องคดีปิดปาก (ปี พ.ศ. 2565-2566) จากวาระช่วงเวลาทั้งสามข้างต้นสะท้อนถึงการฟ้องคดีเชิงยุทธศาสตร์เป็นเครื่องมือทางการเมือง มีการดำเนินคดีใช้เพื่อต่อสู้และประนีประนอมต่อรอง มุ่งประสงค์ให้หยุดเคลื่อนไหว หยุดการใช้เสรีภาพการแสดงออก การวิพากษ์วิจารณ์และการรวมตัวชุมนุมสร้างภาระทางคดีและสร้างความกลัว อีกด้านหนึ่งยืนยันถึงการฟ้องคดีว่าเป็นการใช้สิทธิตามกฎหมายเพราะมีการกระทำความผิดเกิดขึ้นจริง อย่างไรก็ตาม ก็มีการการฟ้องคดีได้กลับด้วยประโยชน์ของการศึกษานี้ช่วยให้เกิดองค์ความรู้การฉวยใช้กฎหมายและกระบวนการยุติธรรมในมิติทางการเมือง และช่วยให้เกิดความเข้าใจย้อนกลับไปถึงที่มาและความสำคัญของการเสนอนิรโทษกรรมโดยภาคประชาสังคมและพรรคการเมือง

คำสำคัญ การเมือง, ระบอบอำนาจนิยม, การดำเนินคดีเชิงยุทธศาสตร์เพื่อระงับการมีส่วนร่วมของประชาชน, เสรีภาพการแสดงออก

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาเรื่อง การศึกษาการเมืองเรื่องการดำเนินคดีเชิงยุทธศาสตร์เพื่อระงับการมีส่วนร่วมของประชาชน พ.ศ. 2557-2566

² คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล วิทยาเขตศาลายา กรุงเทพมหานคร 10110. อีเมล: rakjan_b@hu.ac.th

The Political Study of Strategic Lawsuits Against Public Participation from 2014 to 2023³

Suttichai Rakjan⁴

Received: 8 June 2024

Revised: 26 September 2024

Accepted: 2 October 2024

Abstract

This quantitative political research on strategic lawsuits against public participation examines data from political evidence bases, documents, research, and news to analyze strategic litigation to suppress political participation and interaction from 2014 to 2023. The research found that strategic lawsuits against public participation interacted with the political context from 2014 to 2023 of which development linked to the maintaining of power by authoritarian governments and affected the development of democracy in the Thai political context across three significant periods. The first period involved the seizure of power by the coup d'etat council and the announcement of the National Council for Peace and Order (2014-2018). The second period related to the machinery of using estoppel after the establishment of Prayut Chan-o-cha's government under the Constitution of the Kingdom of Thailand, B.E. 2560 (2017) (2019-2021). The third period was the transition to an elected civilian government toward mutual agreement on problems and solving the protection against estoppel cases (2022-2023). These three periods reflected strategic litigation as a political tool by prosecuting to fight, compromise, and negotiate to suppress political movements, freedom of expression, criticism, and mass gatherings, and by creating legal burdens and fear. The other side asserted that filing a lawsuit is a legitimate exercise of legal rights because an offense occurred. However, there were also counter-prosecutions. The benefits of this research include generating knowledge about the use of law and the justice system in the political dimension and a backward understanding of the origin and significance of amnesty proposals by civil society and political parties.

Keywords Politics, Authoritarian Regime, Strategic Lawsuit Against Public Participation (SLAPPs), Freedom of Expression

³ This article is part of the “The Political Study of Strategic Lawsuits Against Public Participation from 2014 to 2023” research.

⁴ Faculty of Political Science, Hatyai University, Songkhla 90110. Email: rakjan_b@hu.ac.th

1. บทนำ

ข้อโต้แย้งว่าเป็นการใช้สิทธิตามกฎหมาย แต่อย่าลืมว่าการใช้
สิทธิตามกฎหมายต้องเป็นการใช้สิทธิโดยสุจริตตามหลักที่ว่า

“บุคคลผู้มาศาลต้องมาด้วยมือสะอาด”

(He who comes to the court must come with clean hands)

“ความยุติธรรมที่ล่าช้าก็คือความไม่ยุติธรรม”

(justice delayed is justice denied)

เมื่ออำนาจทางการเมืองเข้าไปมีความสัมพันธ์กับปรากฏการณ์ทางสังคมอย่างไม่อาจปฏิเสธได้ ระบบกฎหมายในฐานะปรากฏการณ์ทางสังคมก็เป็นส่วนหนึ่งที่ต้องเกี่ยวข้องกับอำนาจทางการเมืองเช่นกัน ทั้งนี้ จากการที่สังคมต้องเผชิญกับความผันผวนในระบอบประชาธิปไตยมาอย่างต่อเนื่อง การเหวี่ยงหมุนจากระบอบประชาธิปไตยกลับไปสู่ระบอบอำนาจนิยมได้ส่งผลกระทบต่อระบบกฎหมายโดยตรงอย่างแจ่มชัด อนึ่งกฎหมายเชื่อมโยงกับเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม เพราะว่าจริงๆ กฎหมายพื้นฐานที่เกี่ยวข้องของเศรษฐกิจ การเมืองและสังคม ไม่ได้แยกขาดโดดเดี่ยว อยู่ร่วมกับความเป็นจริงทางสังคมเข้ามาเกี่ยวข้อง แล้วเขียนกฎกติกาออกมา มีกระบวนการยุติธรรมในการบังคับใช้กฎหมาย อยู่เป็นหลักการที่ถูกต้องชอบธรรมของกฎหมาย (Due Process of Law)

อย่างไรก็ดี ประชาชนที่ใช้สิทธิเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญในการเข้าไปมีส่วนร่วมสาธารณะ มักจะถูกคุกคามในรูปแบบต่างๆ อยู่เสมอ ทั้งการใส่ร้ายป้ายสี การทำลายภาพลักษณ์ การเย้ยบั่น การทำร้ายร่างกาย การใช้กองทัพหรือตำรวจปราบปราม การลอบสังหาร การบังคับให้สูญหาย เป็นต้น และอีกรูปแบบหนึ่งที่พบมากในปัจจุบันคือ “การคุกคามด้วยกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม” (สมาคมนักกฎหมายสิทธิมนุษยชน, 2562ก, น. 4) สอดคล้องกับข้อมูลเชิงลึกของดัชนีชี้วัดของดัชนีหลักนิติธรรมระดับโลก มีข้อค้นพบที่น่าสนใจได้แก่ ในระหว่างปี พ.ศ. 2565-2566 พบว่า หลักนิติธรรมอ่อนแอในประเทศส่วนใหญ่ พบว่า 2 ใน 3 ของประเทศทั้งหมด มีระบบยุติธรรมทางแพ่งถดถอยจากปีก่อนหน้า และ 3 ใน 4 ของประเทศทั้งหมด มีสิทธิมนุษยชนถดถอยลงตั้งแต่มีดัชนีชี้วัดหลักนิติธรรม

การดำเนินคดีเชิงยุทธศาสตร์เพื่อระงับการมีส่วนร่วมในกิจการสาธารณะ (Strategic Lawsuit Against Public Participation: SLAPP) หรือที่เรียกว่า การฟ้องคดีปิดปาก หรือการฟ้องให้หุบปาก เป็นรูปแบบเครื่องมือที่ใช้กระบวนการของศาลเพื่อยับยั้ง ขัดขวาง ช่มชู้การวิพากษ์วิจารณ์และการแสดงความคิดเห็น หรือเสรีภาพในการแสดงออกหรือกลุ่มบุคคลไม่เคารพสิทธิของเขาในการแสดงออก โดยเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์สาธารณะ ด้วยวิธีการใช้กระบวนการทางศาล (Park & Allaby, 2013, p. 394) ซึ่งส่งผลเป็นการสร้างต้นทุนในการดำเนินคดี ทั้งเกิดภาระค่าใช้จ่าย เสียเวลาและภาระในชีวิตประจำวันมาก และถือเป็นการคุกคามต่อผู้วิพากษ์วิจารณ์โดยใช้กระบวนการยุติธรรมเป็นเครื่องมือ (Judicial Harassment)

บริบทเอเชียจากการสำรวจสถานการณ์การฟ้องคดีปิดปากจากข้อมูลของศูนย์ทรัพยากรธุรกิจและสิทธิมนุษยชน นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2557 พบว่า มีการใช้กฎหมายการฟ้องคดีปิดปากประชาชนในเอเชีย มีการดำเนินคดีเชิงยุทธศาสตร์เพื่อระงับการมีส่วนร่วมหรือการฟ้องคดีปิดปากจำนวน 355 คดี จำนวนร้อยละ 40 เป็นการคุกคามโดยใช้กฎหมาย (Juridical SLAPP) และเมื่อพิจารณาจากกลุ่มประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีเพียง 3 ประเทศเท่านั้นที่มีกฎหมายหรือมาตรการเพื่อป้องกันการฟ้องปิดปาก ได้แก่ ไทย อินโดนีเซีย และฟิลิปปินส์ แต่มีเพียงฟิลิปปินส์ที่บังคับใช้กฎหมาย SLAPP ในบริบทของคดีสิ่งแวดล้อมเท่านั้น (ประชาไท, 2565)

ในประเด็นปัญหาการฟ้องคดีปิดปากและเสนอแนวทางแก้ไขจำกัดอยู่ในเฉพาะการศึกษาเชิงวิชาการนิติศาสตร์และพบว่าการส่วนใหญ่เป็นการเสนอสาระสำคัญด้านกฎหมายอาญาเป็นหลักซึ่งมีโทษจำคุกตามกฎหมาย ถือเป็นการจำกัดสิทธิเสรีภาพต่อผู้กระทำความผิดงานกลุ่มนี้เสนอหลักการกฎหมายป้องกันการฟ้องคดีปิดปากเปรียบเทียบกับประเทศอื่นๆ ปัญหาทางกฎหมาย การเสนอให้มีมาตรการทางกฎหมายแก้ไขและยุติการฟ้องคดีปิดปากในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาเป็นหลัก

จากการทบทวนวรรณกรรมพบถึงแนวโน้มข้อถกเถียงถึงความผิดปกติของการใช้กฎหมายและกระบวนการยุติธรรม เป็นไปตามระบอบประชาธิปไตย หลักนิติรัฐ นิติธรรม (Rule of Law) ค้ำครองปกป้องสิทธิเสรีภาพประชาชนหรือไม่ หรือเป็นเพียงการใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือ เพื่อบังคับอย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพเท่านั้น แม้ข้อถกเถียงในวงกว้างกล่าวถึงการดำเนินคดีก็เป็นการใช้บังคับกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมตามปกติ แล้วถือว่า “เป็นไปตามกฎหมาย” “ต้องเคารพกฎหมาย” แล้วการนำอ้าง “กฎหมาย” เช่นนี้ก็ต้องเหมาะสมเป็นปกติแล้ว หากแม้ไม่ทำตามกฎหมายของบ้านเมืองจะอยู่กันอย่างสงบเรียบร้อยสงบสุขได้อย่างไร เป็นข้อสังเกตและข้อถกเถียงประการสำคัญถึงพลวัตของประชาธิปไตยไทยร่วมสมัย ที่สำคัญงานทั้งสองกลุ่มยังไม่มีการศึกษาการใช้แนวทางการศึกษาการเมืองกับกฎหมาย เพื่อให้เห็นการปฏิสัมพันธ์ระหว่างการฟ้องคดีปิดปากกับการเมืองไทยแต่อย่างใด บริบทและการปฏิบัติการเป็นเช่นไร ส่งผลอย่างไรต่อสังคมการเมืองในระบอบประชาธิปไตย

อีกทั้งงานของจิรวัดน์ สุริยะโชติชยางกุล และณณริฎ พิศลยบุตร (2560, น. 38, 369) พบว่า รัฐควรที่จะมีการปรับใช้กฎหมายป้องกันการฟ้องคดีปิดปาก เพื่อแก้ไขปัญหาการลิดรอนการมีส่วนร่วมของสาธารณะ (Anti-SLAPP) พร้อมทั้งระบุแนวทางแก้ปัญหาด้วยการพิสูจน์คดีในชั้นศาล ย่อมเห็นได้ถึงกรณีการฟ้องคดีปิดปาก เป็นเป้าหมายการแก้ปัญหาด้านยุติธรรมให้เกิดความยั่งยืน

ดังนั้น กรณีการฟ้องปิดปากนั้นเป็นเรื่องที่ต้องให้ความสำคัญ เพราะสังคมใดที่มีการใช้ “การฟ้องปิดปากมาก ย่อมแสดงให้เห็นว่าสังคมนั้นปราศจากความเป็นนิติรัฐ นิติธรรม (ชานาญ จันทร์เรือง, 2561) และไม่เป็นไปเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมในระบอบประชาธิปไตย อีกทั้งเป็นการใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือที่มีเป้าหมายเพื่อเป็นอุปสรรคต่อสถาบันประชาธิปไตย แม้จะมีข้อถกเถียงว่าเป็นการใช้สิทธิตามกฎหมายโดยปกติ อันเป็นสิทธิของพลเมืองที่มีความชอบธรรมก็ตาม แต่การใช้สิทธิในทางกฎหมายก็ต้องเป็นการใช้สิทธิโดยสุจริตตามหลักที่ว่า “บุคคลผู้มา

ศาลต้องมาด้วยมือสะอาด” (He who comes to the court must come with clean hands) เช่นกัน

ช่วงเวลาการเข้ามาสู่อำนาจโดยการรัฐประหารของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ในปี พ.ศ. 2557 และทำการยึดอำนาจมาเข้าสู่การจัดตั้งรัฐบาลอย่างเบ็ดเสร็จจากข้อมูลที่กำลังมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงสนใจอย่างยิ่งที่จะศึกษาถึงการดำเนินคดียุทธศาสตร์เพื่อระงับการมีส่วนร่วม หรือการฟ้องคดีปิดปากในระหว่างปี พ.ศ. 2557-2566 ที่อยู่ในบริบทที่สืบเนื่องมาจากการรัฐประหารยึดอำนาจ อันเป็นช่วงเวลาที่มีการฟ้องคดีปิดปากจำนวนมาก สถานะขององค์ความรู้ การฟ้องคดีปิดปาก และนำไปสู่การพัฒนาร่างนโยบายกฎหมาย การป้องกันการฟ้องคดีปิดปาก สามารถทำความเข้าใจความรู้ทางการเมืองผ่านกลไกการใช้เครื่องมืออำนาจของรัฐได้ดียิ่งขึ้นอย่างเป็นองค์รวม ด้วยการอธิบาย พรรณานาคันหาความรู้ การวิเคราะห์สถานการณ์และปัญหาการฟ้องคดีเชิงยุทธศาสตร์และการวิเคราะห์เพื่อเข้าใจว่าปรากฏการณ์การฟ้องคดีเชิงยุทธศาสตร์มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ เชื่อมโยงกับการเมืองไทยอย่างไร ท่ามกลางบริบทสังคมการเมืองไทยช่วงปี พ.ศ. 2557-2566

2. วัตถุประสงค์

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์การศึกษาเพื่อวิเคราะห์การฟ้องคดีเชิงยุทธศาสตร์เพื่อระงับการมีส่วนร่วมกับการปฏิสัมพันธ์ทางการเมืองตั้งแต่ พ.ศ. 2557 – 2566

3. แนวคิด ทฤษฎีและทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

3.1 แนวคิดและทฤษฎี

3.1.1 แนวคิดระบอบประชาธิปไตย

เป็นแนวคิดที่ใช้วิเคราะห์ส่วนใหญ่เป็นแนวคิดที่ใช้วิเคราะห์ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยที่เอื้ออำนวยต่อการวิเคราะห์ถึงเป็นไปตามหลักการหรือทิศทางที่ตรงกันข้ามระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยมีหลักการใหญ่ๆ อันเป็นสาระสำคัญ 4 ประการ (ลิขิต ธีรเวคิน, 2556, น. 21-22) คือ 1) สิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาคและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของประชาชน 2) รัฐบาลที่มาจากทางเลือกตั้ง 3) การมีส่วนร่วมของประชาชน และ 4) หลักนิติธรรมในการปกครองบริหาร

ระบอบประชาธิปไตย ประกอบไปด้วยการปกครองตามหลักนิติธรรม ต้องอาศัยกฎหมาย การเคารพสิทธิทางการเมืองและเสรีภาพของพลเมือง ทั้งการแสดงออกและการรวมกลุ่มขององค์กร พรรคการเมืองและกลุ่มผลประโยชน์ มีการเลือกตั้งที่เสรีและยุติธรรม และระบบการตรวจสอบจากภาคส่วนต่างๆ รัฐบาลมีอำนาจในการบริหารประเทศอย่างแท้จริง ไม่ถูกแทรกแซงจากองค์กรอื่น (Dahl, 1989, p. 222; จิราภรณ์ คำจันทร์, 2560, น. 12)

แนวคิดเสรีประชาธิปไตยถือเป็นแนวคิดสำคัญซึ่งเป็นหลักประชาธิปไตยที่ตั้งอยู่บนฐานของเสรีนิยม โดยแนวคิดเสรีนิยมเป็นแนวคิดที่เน้นเรื่องสิทธิและเสรีภาพของประชาชน

ผ่านการควบคุมกำกับการใช้อำนาจรัฐ ประกอบด้วยหลักการที่สำคัญ ได้แก่ หลักการแบ่งแยกอำนาจและหลักนิติธรรม เพื่อพิทักษ์สิทธิและเสรีภาพของประชาชน

3.1.2 การฟ้องคดีเชิงยุทธศาสตร์เพื่อระงับการมีส่วนร่วมของประชาชน หรือ การฟ้องคดีปิดปาก (Strategic Lawsuits Against People's Participation: SLAPPs)

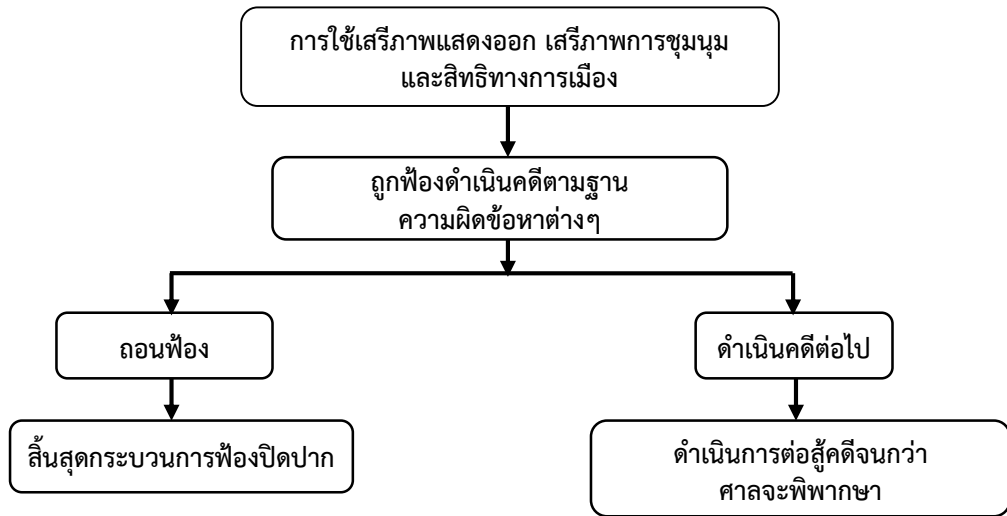
เป็นการคุกคามโดยวิธีการใช้กระบวนการยุติธรรมเป็นเครื่องมือ คุกคามเฉพาะเจาะจงไปที่การมีส่วนร่วมสาธารณะ การใช้สิทธิการเมืองของประชาชน แล้วมุ่งก่อให้เกิดความเสียหายหรือคุกคามต่อเสรีภาพการแสดงออก เสรีภาพการพูด การแสดงความคิดเห็นหรือถกเถียงอย่างสร้างสรรค์โดยเป้าหมายคือผู้แสดงความคิดเห็นที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินงานของรัฐบาล (Government Proceeding) ในประเด็นเกี่ยวกับประโยชน์สาธารณะหรือประเด็นที่มีนัยทางสังคม (สมาคมนักกฎหมายสิทธิมนุษยชน อ้างถึงใน สุทธิดา ใจสำริด, 2563, น. 21)

Pring and Canan (1996, p. 8) ได้กล่าวถึง การฟ้องคดีปิดปาก หรือการฟ้องคดีเชิงยุทธศาสตร์เพื่อระงับการมีส่วนร่วม หมายถึง การใช้กลวิธีฟ้องคดีเพื่อที่ต้องการยับยั้งการมีส่วนร่วมทางสาธารณะ หรือการฟ้องคดีปิดปาก เป็นการอาศัยกระบวนการยุติธรรม แต่เป็นการใช้กระบวนการยุติธรรมเป็นเครื่องมือในการข่มขู่ ยับยั้งการมีส่วนร่วม การแสดงความคิดเห็น และการตรวจสอบภาครัฐจากภาคประชาชน

การฟ้องคดีปิดปากมีทั้งคดีอาญาและคดีแพ่ง ในส่วนของคดีแพ่งนั้น เป็นการฟ้องคดีหมิ่นประมาทในคดีแพ่ง ซึ่งมีที่มาจากประเทศสหรัฐอเมริกา เพื่อเรียกค่าเสียหายเท่านั้น (จตุพร โอวัฒนาพานิช, 2565, น. 139) การดำเนินคดีมีแรงจูงใจเพื่อต้องการโต้ตอบหรือต้องการหยุดการกระทำหรือพฤติกรรมบางอย่าง อันมีการลงโทษสำหรับผู้ที่ย่อมาพูดโต้ตอบกิจกรรมทางการเมือง แรงจูงใจในการฟ้องคดีไม่ได้อยู่บนความถูกหรือผิดเท่านั้น โดยมีหลายกรณีที่ใช้ลดบทบาทการมีส่วนร่วมของประชาชนลง เหตุที่การฟ้องคดีปิดปาก หรือ SLAPP เนื่องจากเมื่อใดที่ผู้คนเริ่มสนใจรัฐบาลที่ปกครองหรือในทางการเมือง พวกเขาจะถูกลดบทบาทในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองอย่างเห็นได้ชัด อันเป็นส่วนหนึ่งของการโต้ตอบทางการเมือง ทั้งนี้ จตุพร โอวัฒนาพานิช (2565, น. 139) ชี้ว่าผู้ฟ้องคดีมีลักษณะอำพรางความประสงค์ที่แท้จริงของคดีไว้ โดยนำเสนอว่าเป็นเรื่องส่วนบุคคลเป็นการใช้สิทธิตามกฎหมาย ไม่ใช่เรื่องของสาธารณะ แล้วในคำฟ้องของโจทก์มักเป็นความผิดทางกฎหมายฐานใดฐานหนึ่ง แต่แท้จริงแล้วมีลักษณะการจู่โจมทางการเมือง

ทศวรรษที่ 1960 มีคำว่า SLAPP เกิดขึ้นในวงวิชาการตะวันตก หมายถึง การใช้คดีความฟ้องร้องเป็นกลยุทธ์คุกคามการมีส่วนร่วมสาธารณะ (Strategic Lawsuit Against Public Participation) โดยกลยุทธ์ดังกล่าวจะใช้การเสียชื่อเสียง การหมิ่นประมาท การนำเสนอข้อเท็จจริงอันเป็นเท็จเป็นข้ออ้างในการฟ้อง แต่วัตถุประสงค์ที่แท้จริงคือ การเซ็นเซอร์การคุกคาม การขู่หรือการทำให้เจ็บบ กล่าวคือทำให้ประชาชนเกิดความกลัวในการเข้าไปมีส่วนร่วมทางสาธารณะ” (วีระ สมบูรณ์ อ้างถึงใน นวลน้อย ตรีรัตน์, 2559)

แผนภาพที่ 1 กระบวนการดำเนินการฟ้องคดีปิดปาก (SLAPP)

ที่มา: ปรับปรุงจากทศพล วรรณกุลพันธ์ (2562, น. 124)

ขั้นตอนการดำเนินคดีในกระบวนการยุติธรรมที่เชื่อมโยงกับการฟ้องคดีปิดปาก ดังแสดงจากงานของทศพล วรรณกุลพันธ์ (2562, น. 124) ปัญหาการฟ้องคดีปิดปากในประเทศไทยถือเป็นช่องโหว่ในกระบวนการยุติธรรม ซึ่งไม่สามารถถ่วงดุลการฟ้องคดีก่อนสู่กระบวนการศาลได้ และเมื่อมีประเด็นปัญหาไม่สามารถยุติคดีได้เร็ว ดังแสดงจากแผนภาพที่ 1

3.2 ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

จากข้อมูลจากสมาคมนักกฎหมายเพื่อสิทธิมนุษยชนพบว่า ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 ถึงปี พ.ศ. 2562 มีสถิติการดำเนินคดีเชิงยุทธศาสตร์เพื่อระงับการมีส่วนร่วมของประชาชนหรือการฟ้องคดีปิดปากในไทยสูงถึงราว 212 คดี มีการใช้กฎหมายที่หลากหลายตั้งแต่กฎหมายความผิดพ้องหมิ่นประมาททั้งทางแพ่งและทางอาญา ความผิดฐานบุกรุกพื้นที่ พ.ร.บ. ความผิดทางคอมพิวเตอร์ฯ ประมวลกฎหมายอาญามาตรา 116 พระราชกำหนดบริหารงานในสถานการณ์ฉุกเฉินฯ และกฎหมายอื่นๆ พบว่าข้อหา พ.ร.บ. ความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์และข้อหาหมิ่นประมาทถูกใช้มากที่สุด และในกรณีข้างต้นประชาชนที่ถูกฟ้อง SLAPP มากที่สุดอันดับแรกคือ “นักกิจกรรมการเมือง” รองลงมาเป็นประชาชนที่คัดค้านโครงการพัฒนาที่ส่งผลกระทบต่อท้องถิ่น นักสิทธิมนุษยชน อาสาสมัครนักกิจกรรมการเมืองที่ไม่ใช่แกนนำประท้วงทางการเมืองและกลุ่มสุดท้ายคือ สื่อมวลชน

ทั้งนี้ การคุกคามได้เปลี่ยนรูปแบบโดยอาจจะมี ความรุนแรงทางกายภาพน้อยลง แต่มีการคุกคามทางกฎหมายเพิ่มขึ้น (ศูนย์วิจัยดิเรกชัยนาม, 2563) และขบวนการเคลื่อนไหวด้านฐานทรัพยากรต้องเผชิญกับอุปสรรคในหลายๆ ครั้งเมื่อเคลื่อนไหว กล่าวคือการรับรองสิทธิชุมชนมีข้อจำกัดทางกฎหมาย และประสบกับรัฐบาลอำนาจนิยมใช้กฎหมายปิดปาก (SLAPP) ซึ่งมีเป้าหมายเพื่อควบคุมและหยุดยั้ง การเคลื่อนไหวประเด็นฐานทรัพยากรด้วย (ณัฐกานต์

อัครพงศ์พิศักดิ์, 2565, น. 100-101) ซึ่งเห็นถึงความสำคัญดังสะท้อนจากข้างต้น รัฐมีพฤติการณ์ใช้กลไกทางกฎหมายมาปิดปากหรือกลั่นแกล้งฝ่ายที่วิพากษ์วิจารณ์ประเด็นสาธารณะไม่ว่าประเด็นทางการเมือง ประเด็นฐานทรัพยากร มีเป้าหมายขัดขวางกิจกรรม อีกทั้งมีเจตนาเพื่อไม่ให้อีกฝ่ายแสดงความคิดเห็นเพื่อให้ขบวนการประชาชนอ่อนแอลง

ดังเชื่่อมร้อยในทิศทางเดียวกันกับเบญจา แสงจันทร์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรพรรคก้าวไกลในงานเขียน “พูดถึงข้างกลางสภา” ในประเด็นกระบวนการยุติธรรมอันบิดเบียวตั้งแต่ต้นน้ำยันปลายน้ำในรัฐบาลประยุทธ์ ด้วยการอภิปรายวันที่ 22 กรกฎาคม พ.ศ. 2565 ถึงนายกรัฐมนตรี อดีตหัวหน้าคณะรัฐประหารยึดอำนาจเข้ามาซึ่งเป็นนายกรัฐมนตรีที่ใช้กลไกอำนาจ ไม่เคารพหลักนิติรัฐนิติธรรม ขาดจิตสำนึกความเป็นประชาธิปไตย ไร้ความเคารพสิทธิเสรีภาพของประชาชน มุ่งใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือปิดปากประชาชน มีกฎหมายอยู่ในมือแต่กลับใช้กฎหมายอย่างบิดผัน และจงใจคุกคามละเมิดสิทธิขั้นพื้นฐานของพลเมืองอย่างร้ายแรง จงใจสร้างคดีความร้องทุกข์ประชาชน ใช้กฎหมายปิดหลักปิดปากคนเห็นต่าง กดปราบประชาชน เพื่อระงับยับยั้งการแสดงออกทางการเมืองและขัดขวางการเคลื่อนไหวและการแสดงออกของประชาชน (เบญจา แสงจันทร์, 2565, น. 113)

งานการศึกษาประเด็นปัญหาการฟ้องคดีปิดปากและเสนอแนวทางแก้ไขมักจำกัดอยู่เฉพาะในแวดวงการศึกษากฎหมายเชิงวิชาการในทางนิติศาสตร์ ซึ่งทำให้มิติการศึกษาค้นคว้าเปรียบเทียบการฟ้องคดีปิดปากเป็นการศึกษาที่ใช้กระบวนการค้นคว้าทางกฎหมายในการศึกษาเป็นหลัก สะท้อนได้จากการศึกษาการฟ้องคดีปิดปากอยู่ในความสนใจในแวดวงวิชาการและบทสนทนาในสังคมไทยอย่างต่อเนื่อง ดังปรากฏในการศึกษาทางกฎหมาย พบว่า ประเด็นการฟ้องคดีปิดปากหรือการฟ้องเชิงยุทธศาสตร์ ใช้การศึกษาแนวทางการศึกษาเชิงกฎหมายเปรียบเทียบกฎหมายกับประเทศอื่นๆ ซึ่งมีข้อค้นพบที่เป็นจุดร่วมถึงลักษณะปัญหาของการฟ้องคดีปิดปาก รูปแบบการฟ้องคดีปิดปากเพื่อหยุดการเรียกร้องทางการเมืองและหยุดการเรียกร้องด้านปกป้องทรัพยากรธรรมชาติ และเสนอแนวทางกฎหมายของไทยที่ควรปรับปรุงควรจะเป็นเพื่อป้องกันการดำเนินคดีปิดปาก (กฤตนันท์ เตนากุล และวรรณวิภา เมืองถ้ำ, 2566; จตุพร โอวัฒนาพานิช, 2564; ญัฐ จินตพิทักษ์กุล, 2560; ทศพล ทรรศนกุลพันธ์, 2562; รุ่งระวี สุนทรวิระ, 2560; สุทธิดา ใจสำริด, 2563, 2564)

จากการศึกษาด้านการฟ้องคดีปิดปากข้างต้น เมื่อพิจารณาลงลึกพบว่างานส่วนใหญ่เป็นการเสนอสาระสำคัญด้านกฎหมายอาญาเป็นหลัก ซึ่งมีโทษตามกฎหมาย อีกทั้งมีผลต่อการจำกัดสิทธิเสรีภาพต่อผู้กระทำความผิด งานกลุ่มนี้เสนอหลักการกฎหมายการป้องกันการฟ้องคดีปิดปากเปรียบเทียบกับประเทศอื่นๆ ปัญหาทางกฎหมาย การเสนอให้มีมาตรการทางกฎหมายแก้ไขและยุติการฟ้องคดีปิดปากในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาเป็นหลัก (กฤตนันท์ เตนากุล และวรรณวิภา เมืองถ้ำ, 2566; จตุพร โอวัฒนาพานิช, 2564; ญัฐ จินตพิทักษ์กุล, 2560, 2563; ทศพล ทรรศนกุลพันธ์, 2562; รุ่งระวี สุนทรวิระ, 2560; สุทธิดา ใจสำริด, 2563) ไม่ได้มีประเด็นศึกษาด้านการเมืองกับการบังคับใช้กฎหมายในฐานะกลไกเครื่องมือของรัฐแต่อย่างใด จึงควรศึกษาและเสนอประเด็นที่มีมิติทางการเมือง ความสัมพันธ์ทางอำนาจด้วย

เพราะการฟ้องคดีปิดปากเป็นเครื่องมืออันพิเศษอย่างยิ่งของผู้มีอำนาจฉวยใช้ระงับยับยั้งการมีการแสดงออกและการมีส่วนร่วม

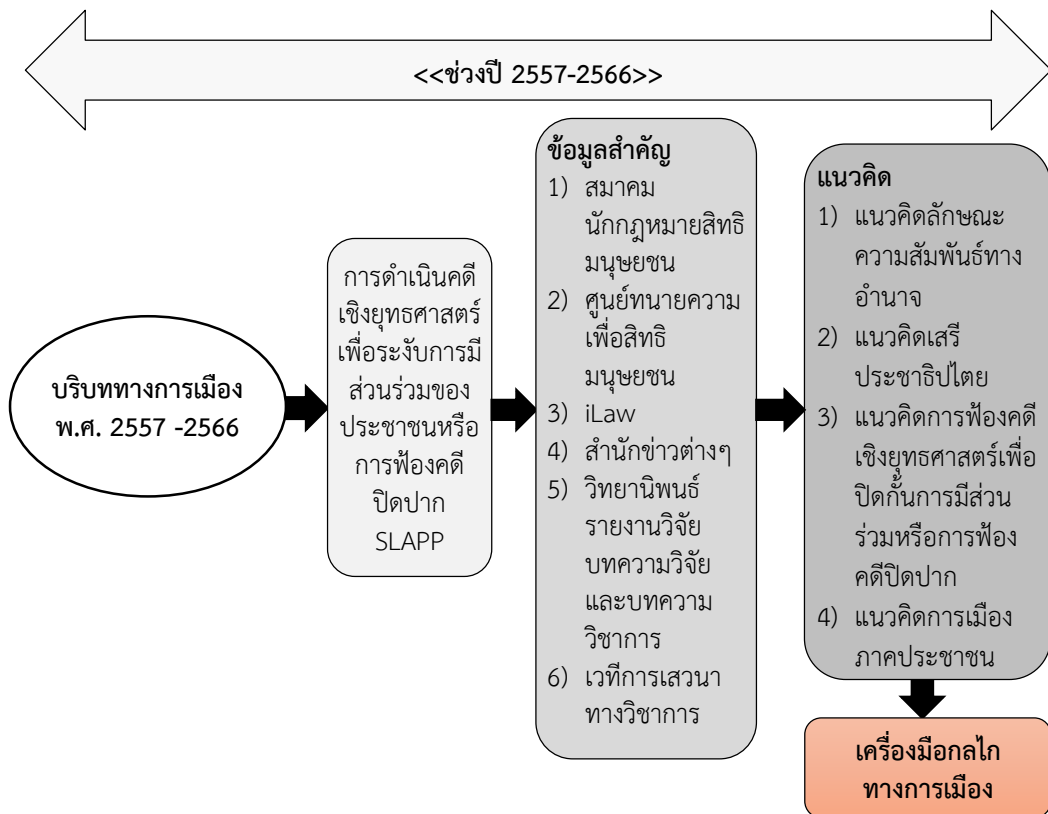
อีกทั้งเมื่อสำรวจวรรณกรรมตั้งแต่ช่วงปี พ.ศ. 2557 พบว่า ประเด็นการบังคับใช้กฎหมาย กระบวนการยุติธรรม ความไม่ปกติของหลักการนิติรัฐ นิติธรรม ถูกศึกษา คิดและเขียนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งมีทั้งข้อมูลจากหนังสือ รายงาน ตลอดจนฐานข้อมูลที่พัฒนาขึ้นมา และทำให้เห็นถึงข้อมูลเชิงประจักษ์ถึงปัญหาการดำเนินคดีเชิงยุทธศาสตร์เพื่อระงับการมีส่วนร่วม งานที่ปรากฏเผยแพร่ใหม่อย่างต่อเนื่องของทศวรรษนี้ (กฤษฎา ศุภวรรณะกุล และคณะ, 2565; คณะกรรมการนิติศาสตร์สากล และศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน, 2559; นพพล อาษามาส, 2562ข; ภาศีนกกฎหมายสิทธิมนุษยชน, 2564; ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน, 2562; สมาคมนักกฎหมายสิทธิมนุษยชน, 2562ข; สมาคมนักกฎหมายสิทธิมนุษยชน นิติส ไตรงการ LawLab for Human Right คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2566; สมาคมนักกฎหมายสิทธิมนุษยชนและไอลอว์, 2562; สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ, 2565; สุทธิชัย งามชื่นสุวรรณ และธีรวัฒน์ ขวัญใจ, 2561) รวมทั้งมีการพัฒนาฐานข้อมูล SLAPP DATA CENTER: ฐานข้อมูลคดีฟ้องปิดปากในประเทศไทยขึ้นจากการรวบรวมจากองค์กรและสำนักข่าวที่น่าเชื่อถือ (สมาคมนักกฎหมายสิทธิมนุษยชน, 2566)

จากการสำรวจ ทบทวนแนวคิด ทฤษฎีและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยจึงสร้างกรอบแนวคิดในการศึกษาการเมืองเรื่องการดำเนินคดีเชิงยุทธศาสตร์เพื่อระงับการมีส่วนร่วม (การฟ้องคดีปิดปาก) พ.ศ. 2557-2566 โดยใช้แนวคิดทฤษฎีร่วมกับวิธีการศึกษาทางประวัติศาสตร์ เพื่อติดตามสำรวจสถานการณ์การฟ้องคดีปิดปากและปฏิสัมพันธ์ทางการเมือง การฟ้องคดีปิดปากกับการปฏิสัมพันธ์ทาง การเมืองตั้งแต่ พ.ศ. 2557-2566 ด้านพัฒนาการฟ้องคดีปิดปากส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของการเมืองไทยอย่างไร ซึ่งเป็นช่วงที่อยู่ภายใต้บริบทการเมืองระบอบอำนาจนิยม เก็บข้อมูลจากเอกสาร บทความ ข่าว ฐานข้อมูลออนไลน์ รายงานการใช้กฎหมาย จากศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องผ่านมาซึ่งผู้วิจัยได้วิเคราะห์ สังเคราะห์ให้ครอบคลุมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์การเมืองกับการฟ้องคดีเชิงยุทธศาสตร์เพื่อระงับการมีส่วนร่วม หรือการฟ้องคดีปิดปาก ต่อมาได้นำข้อมูลที่ได้อธิบายวิเคราะห์ และสังเคราะห์นำมาตอบคำถามการศึกษา

อนึ่งแนวการวิเคราะห์ที่ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ทางกฎหมายนั้นไม่เพียงพอต้องมีการวิเคราะห์มิติอื่นๆ มากกว่าเชิงตัวบทกฎหมาย แนวทางการพิจารณาการตัดสินใจ คำพาดพิง ต้องทำความเข้าใจปัญหาการใช้กฎหมายต่างๆ ต่อการฟ้องคดีปิดปากแบบองค์รวม (Holistic) ด้านการจัดวางการฟ้องคดีปิดปากในบริบททางการเมือง เพื่อพิจารณาให้เห็นถึงพลวัตของการใช้กฎหมายและกระบวนการยุติธรรมกับมิติทางการเมือง

4. กรอบแนวคิดการวิจัย

แผนภาพที่ 2 กรอบแนวคิดการวิจัย

การวิเคราะห์ที่ต้องทำความเข้าใจกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมในเชิงประวัติศาสตร์การเมืองร่วมสมัย ต้องให้ความสำคัญกับเหตุผลและบริบททางสังคมการเมืองที่ดำรงอยู่กับการฟ้องคดีปิดปาก กล่าวคือผู้วิจัยมีสมมติฐานเบื้องต้นอันเป็นฐานคิดถึงการฟ้องคดีเชิงยุทธศาสตร์เพื่อระงับการมีส่วนร่วมของประชาชนหรือการฟ้องคดีปิดปาก ล้วนมีความสัมพันธ์กับบริบทสังคมการเมืองร่วมสมัยของผู้ถืออำนาจรัฐในช่วงเวลาที่ศึกษาระหว่างปี พ.ศ. 2557-2566 อย่างยิ่ง การพิจารณาการฟ้องคดีปิดปากสร้างจุดเปลี่ยนที่สำคัญสะท้อนภาพอำนาจนิยมในสังคมการเมืองไทย โดยมุ่งไปที่การฟ้องคดีตามตัวบทกฎหมายและฉวยใช้กระบวนการยุติธรรมให้กลายเป็นเครื่องมือทางการเมืองของผู้ปกครองอำนาจนิยม

5. ระเบียบวิธีการศึกษา

บทความนี้ใช้วิธีการศึกษาเอกสารและรวบรวมข้อมูลเชิงประจักษ์ มีเป้าหมายเพื่อสร้างความเข้าใจการเมืองกับการดำเนินคดีเชิงยุทธศาสตร์การมีส่วนร่วมของประชาชนหรือการฟ้องคดีปิดปาก อีกทั้งใช้วิธีการศึกษาสถาบันเชิงประวัติศาสตร์ (Historical Institution)

ร่วมด้วยสำหรับการศึกษาเรื่องการศึกษาการเมืองว่าด้วยการดำเนินคดีเชิงยุทธศาสตร์เพื่อระงับการมีส่วนร่วม (การฟ้องปิดปาก) ในประเทศไทยระหว่างปี พ.ศ. 2557-2565 เป็นวิธีการที่ได้รับอิทธิพลมาจากการศึกษาตามแนวโครงสร้างหน้าที่ที่ได้องการเมืองเป็นระบบภาพรวมที่เกิดขึ้นจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน (Hall & Taylor, 1996, p. 6) การนำทฤษฎีหรือแบบแผนที่เกิดขึ้นในอดีตในช่วงเวลาประวัติศาสตร์มาหล่อหลอมกลายเป็นโครงสร้าง ทำให้มีแนวทางการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ จึงเน้นการอธิบาย (Explanation) และวิเคราะห์ปรากฏการณ์ทางการเมืองและบทบาทของตัวแสดง (Actors) โดยมีขั้นตอนการดำเนินการ ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 รวบรวมเนื้อหาจากเอกสาร ข่าว วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการฟ้องคดีเชิงยุทธศาสตร์เพื่อระงับการมีส่วนร่วมในอดีต

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาเอกสารและข้อมูล (Document Research) โดยการคัดเลือกเอกสารระดับทุติยภูมิที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การศึกษา ประกอบด้วย เอกสาร ข่าว รายงานวิจัย บทความวิชาการ บทความวิจัย หนังสือ หนังสือพิมพ์ สิ่งพิมพ์ต่างๆ และข้อมูลออนไลน์ที่เผยแพร่ทั้งของทางราชการและเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา รวมทั้งข้อมูลสารสนเทศเชิงนโยบาย เช่น กฎหมายร่างพระราชบัญญัติ ราชกิจจานุเบกษา บันทึกการประชุมของกรมการ เป็นต้น ตามแนวทางของ Scott (1990, 2006) คือ การคัดเลือกเอกสารที่เกี่ยวข้องโดยใช้หลักเกณฑ์ 1) มีความถูกต้อง 2) มีความน่าเชื่อถือ 3) ความเป็นตัวแทน และ 4) มีความชัดเจน ขอบเขตเนื้อหาการดำเนินคดีเชิงยุทธศาสตร์เพื่อระงับการมีส่วนร่วมในประเทศไทยระหว่างปี พ.ศ. 2558-2566

ขั้นตอนที่ 3 จำกัดประเด็นการฟ้องคดี การฟ้องคดีนักกิจกรรมทางการเมือง กระบวนการยุติธรรมที่มีนัยเกี่ยวข้องกับทางการเมือง

ขั้นตอนที่ 4 การวิเคราะห์ข้อมูล ในหน่วยการวิเคราะห์การฟ้องคดีปิดปาก หรือการฟ้องคดีเชิงยุทธศาสตร์เพื่อระงับการมีส่วนร่วมโดยใช้กรอบแนวคิดของการวิจัยที่สังเคราะห์ขึ้น มีความสัมพันธ์กับการเมืองและมีรูปแบบอย่างไร

ส่วนในมิติด้านเวลาจะเน้นการศึกษาในช่วงราวปี พ.ศ. 2557 ซึ่งเป็นช่วงที่ถือว่าเปลี่ยนผ่านประชาธิปไตยด้วยการรัฐประหาร จนถึง พ.ศ. 2566 ซึ่งเป็นช่วงที่มีรัฐบาลมาจากการเลือกตั้งที่บริบทได้เปลี่ยนไปจากรัฐบาลภายใต้พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา จากนั้นนำข้อมูลมาจัดหมวดหมู่ลำดับความสำคัญและพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (Descriptive) เพื่อให้ตรงตามวัตถุประสงค์ศึกษา ทั้งวิเคราะห์ สังเคราะห์ จัดหมวดหมู่แนวคิดและข้อมูลอย่างเป็นระบบตีความสร้างบทสรุป

ขั้นตอนที่ 5 การนำเสนอบทสรุปผลการศึกษาในเชิงพรรณนาอย่างมีระบบตามประเด็นที่ศึกษา และสรุปผลการศึกษานับสมบูรณ์

อนึ่ง ผู้วิจัยเลือกฐานข้อมูลทุติยภูมิ จากสมาคมนักกฎหมายสิทธิมนุษยชน ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน และโครงการอินเทอร์เน็ตเพื่อกฎหมายประชาชน iLaw เพราะหน่วยงานเหล่านี้ได้ติดตามสถานการณ์ ค้นคว้า เรียบเรียง บันทึกข้อมูล อย่างเป็นระบบเพื่อเป็นฐานข้อมูลสำหรับการเรียนรู้ปัญหาในกระบวนการยุติธรรม เสรีภาพการแสดงออกที่เกิดขึ้นในบริบทสังคมการเมืองไทย มีการบันทึกข้อมูลระหว่างหน่วยงาน ข้อมูลการติดตาม

สถานการณ์ทางคดีและงานบันทึกคดีที่เน้นบันทึกข้อมูลเฉพาะในคดีสำคัญซึ่งอาจเป็นบรรทัดฐานในอนาคต รวมทั้งผลิตและเผยแพร่งานเชิงสถิติและงานเชิงวิเคราะห์มากขึ้น และติดตามการละเมิดสิทธิมนุษยชนประเด็นอื่นๆ

ไม่เพียงเท่านั้นฐานข้อมูลดังกล่าวเน้นไปที่การศึกษาข้อเท็จจริง สร้างองค์ความรู้และฐานข้อมูลบนโลกออนไลน์เป็นความรู้สำหรับสาธารณชนและได้ใช้สื่อออนไลน์ โซเชียลมีเดียต่างๆ ในการนำเสนอและเผยแพร่ข้อมูลความรู้เชิงประจักษ์ตามวาระและโอกาสทางสังคมอย่างรอบด้าน รวมทั้งมีการจัดกิจกรรมทางการเมืองที่สัมพันธ์กับบริบทการเมืองในช่วงนั้นๆ ทำให้สามารถนำข้อมูลมาใช้ประโยชน์ มาวิเคราะห์และสังเคราะห์ สร้างแบบแผนของข้อมูลทั้งในเชิงที่มีความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมายกับการเมืองได้อย่างมาก

การเก็บข้อมูลจากการวิจัยเอกสาร ผู้วิจัยใช้ข้อมูลโดยแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

(1) ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) ซึ่งประกอบด้วยการเก็บข้อมูลจากเอกสารทางประวัติศาสตร์ กฎหมาย ประกาศต่างๆ นโยบาย พระราชบัญญัติ กฎ ข้อบังคับต่างๆ คำพิพากษา และเอกสารชั้นต้นอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการฟ้องคดีปิดปาก กิจกรรมและการเคลื่อนไหวทางการเมือง

(2) ข้อมูลชั้นรองแบบทุติยภูมิ (Secondary Data) ผู้วิจัยจะใช้ฐานข้อมูลจาก 3 หน่วยงานหลัก คือ ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน สมาคมนักกฎหมายสิทธิมนุษยชน และโครงการอินเทอร์เน็ตเพื่อกฎหมายประชาชน (iLaw) โดยวิธีการนำเอกสาร ข่าวต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นวิจัยมาศึกษา ค้นคว้าประกอบการอธิบาย อาทิ รายงานการประชุม รายงานประจำปี ข่าวหนังสือพิมพ์รายวัน ข่าวสำนักข่าวที่เผยแพร่ออนไลน์ รายงานการวิจัย เอกสารสัมมนา ตำรา หนังสือวิชาการ และบทความจากวารสารต่างๆ ทั้งออนไลน์ด้วย ซึ่งเป็นข้อมูลหลักฐานที่มีผู้รวบรวมไว้แล้ว

ข้อมูลจากศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน มีความร่วมสมัยในขอบเขตเวลาที่ผู้วิจัยจำกัดไว้ ด้วยองค์กรนี้ก่อตั้งขึ้นมาเพื่อให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายกับประชาชนหลังปี พ.ศ. 2557 ผู้วิจัยพบว่า ข้อมูลจากศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชนมีการอ้างอิงข้อมูลและใช้ประโยชน์ในการเสนอข่าว รายงานวิจัย วิทยานิพนธ์ หนังสือ ตลอดจนถึงข้อมูลที่ใช้ในการอภิปรายในรัฐสภา มีความน่าเชื่อถือ ด้วยการรวบรวมข้อมูลภาคสนามของการเผชิญกับการดำเนินคดีของประชาชน ทั้งมีการติดตามสถานการณ์ในแต่ละคดีและพื้นที่ที่เกิดมูลคดี นอกจากนี้ ประกอบกับข้อมูลจากองค์กรเครือข่าย เช่น โครงการอินเทอร์เน็ตเพื่อกฎหมายประชาชน (iLaw) ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน มูลนิธิศูนย์ข้อมูลชุมชน ตลอดจนสำนักข่าวที่เชื่อถือได้

เหตุผลที่เลือกฐานข้อมูลทุติยภูมิจากสมาคมนักกฎหมายสิทธิมนุษยชน ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน และโครงการอินเทอร์เน็ตเพื่อกฎหมายประชาชน (iLaw) เพราะหน่วยงานเหล่านี้ได้ติดตามสถานการณ์ ค้นคว้า เรียบเรียง บันทึกข้อมูลอย่างเป็นระบบเป็นฐานข้อมูลสำหรับการเรียนรู้ปัญหากระบวนการนิติบัญญัติ กระบวนการยุติธรรม เสรีภาพ การแสดงออกที่เกิดขึ้นในบริบทสังคมการเมืองไทย มีการบันทึกข้อมูลระหว่างหน่วยงานเสริมตรวจสอบข้อมูลซึ่งกันและกัน อีกทั้งติดตามสถานการณ์ทางคดีและงานบันทึกคดีที่เน้นบันทึก

ข้อมูลเฉพาะในคดีสำคัญซึ่งอาจเป็นบรรทัดฐานในอนาคต รวมทั้งผลิตและเผยแพร่งานเชิงสถิติ และงานเชิงวิเคราะห์สถานการณ์มากขึ้นและติดตามการละเมิดสิทธิมนุษยชน

ตารางที่ 1 ที่มาของข้อมูลและรายละเอียดข้อมูล

ที่มาของข้อมูล	รายละเอียดข้อมูล
สมาคมนักกฎหมายสิทธิมนุษยชน	รายงานการติดตามปรากฏการณ์ การวิเคราะห์ และสถานการณ์การฟ้องคดีปิดปากที่สำคัญได้ตั้ง SLAPP DATA CENTER: ฐานข้อมูลคดีฟ้องปิดปากในประเทศไทย ที่ได้รวบรวมคดีที่เข้าข่ายการฟ้องคดีเพื่อปิดกั้นการมีส่วนร่วมของประเทศไทย ซึ่งเผยแพร่และสามารถเข้าถึงได้
ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน	รายงานการติดตามปรากฏการณ์ การวิเคราะห์ข้อมูลการจัดเสวนาทางวิชาการ สถานการณ์การฟ้องคดีปิดปาก รวมถึงเอกสารที่เผยแพร่และสามารถเข้าถึงได้กว่า 71 รายการ ได้แก่ หนังสือ รายงาน เอกสารบทวิเคราะห์ คู่มือ แลกเปลี่ยน เป็นต้น
โครงการอินเทอร์เน็ตเพื่อกฎหมายประชาชน (iLaw)	หนังสือ รายงานการติดตามปรากฏการณ์ การวิเคราะห์ เอกสาร ข้อมูลการจัดเสวนาทางวิชาการ สื่อวิเคราะห์ ติดตามกฎหมาย ติดตามเสรีภาพในการแสดงออก ฐานข้อมูลคดีและสถิติที่แยกตามประเภทคดีตามความผิดที่บัญญัติไว้ในกฎหมายแต่ละฉบับ และสถานการณ์ การฟ้องคดีปิดปาก ซึ่งเผยแพร่และสามารถเข้าถึงได้
สำนักข่าวต่างๆ ที่เชื่อถือได้ ได้แก่ สำนักข่าวอิศรา ประชาไท มติชน ไทยรัฐ เดลินิวส์ ผู้จัดการรายวัน The Active The.101 The Standard	บริบทการเมือง และข่าวการฟ้องคดีปิดปาก
วิทยานิพนธ์ งานวิจัย บทความวิจัย บทความวิชาการ	บริบททางการเมือง การศึกษาการฟ้องคดีปิดปาก กรณีเปรียบเทียบ การวิเคราะห์ประเด็นทางกฎหมายอาญา และการเสนอแนวทางการป้องกันและยุติการฟ้องคดีปิดปาก
เวทีการเสวนาทางวิชาการที่มีทั้งการบันทึกภาพและเสียง หรือถอดความมาแล้ว	บริบททางการเมือง ประเด็นการฟ้องคดีปิดปาก การเสนอแนวทางการป้องกันและยุติการฟ้องคดีปิดปาก การเสนอรายงานการศึกษา การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งองค์กรระหว่างประเทศ ภาครัฐ เอกชนและภาคประชาสังคม

ที่มา: สังเคราะห์จากบทบาทของหน่วยงานและข้อมูลที่รวบรวม

ข้อพิจารณาประเด็นจริยธรรมวิจัยในมนุษย์ วิจัยนี้ดำเนินการวิจัยภายใต้การรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ คณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ วิทยาลัยการสาธารณสุขสิรินธร จังหวัดยะลา โดยมีรหัสจริยธรรมวิจัยรับรอง คือ SCPHYLIRB-2567/166

การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยจะทำการไต่ตรอง ตรวจสอบข้อมูลเป็นระบบและโครงสร้าง ผ่านการพรรณนาข้อมูลที่ได้สะท้อนทั้งในเชิงกระบวนการและในเชิงเนื้อหา แล้วเชื่อมโยงข้อมูล แล้วสร้างข้อสรุปแต่ละเหตุการณ์ร่วมกับตรวจสอบสามเส้าด้านทฤษฎี (สุรางค์ จันทวานิช, 2550, น. 129-131) เพื่อสร้างข้อสรุปเชิงพรรณนา (Descriptive Research) วิเคราะห์ผ่านแนวคิด เพื่อรองรับกับการอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น

การวิเคราะห์เพื่อพิจารณาหาประเด็นหลักที่พบในเนื้อหาของข้อมูลหลักทั้งหมด (Major Themes) หลังจากนั้นมาพิจารณาแยกประเด็นย่อย (Sub-Themes) และหัวข้อย่อย (Categories) เริ่มจากการวิเคราะห์ภาพรวมไปสู่การวิเคราะห์ประเด็นย่อยของข้อมูลแต่ละส่วน และทำการเชื่อมโยงดังที่กล่าวในข้างต้น พร้อมทั้งตีความข้อมูลที่ค้นคว้าไปด้วย

6. ผลการศึกษา

6.1 การวิเคราะห์พัฒนาการการค้าเนินคดีเชิงยุทธศาสตร์เพื่อระงับการมีส่วนร่วมกับการปฏิสัมพันธ์ทางการเมืองตั้งแต่ปี พ.ศ. 2557-2566

การฟ้องคดีเชิงยุทธศาสตร์เพื่อระงับการมีส่วนร่วมของประชาชน (การฟ้องคดีปิดปาก) มีปฏิสัมพันธ์ทางการเมืองตั้งแต่ปี พ.ศ. 2557-2566 เป็นอย่างไร วัตถุประสงค์ข้อนี้ เพื่อวิเคราะห์ถึงการฟ้องคดีเชิงยุทธศาสตร์เพื่อระงับการมีส่วนร่วม หรือการฟ้องคดีปิดสัมพันธ์ กับบริบทการเมือง ความสัมพันธ์ทางอำนาจ เครื่องมือกลไกการช่วงชิงอำนาจในขอบเขตเวลา ที่ศึกษาเป็นอย่างไร พร้อมทั้งเสนอการวิเคราะห์ประเด็นนี้ย่อมแสดงถึงสายธารประวัติศาสตร์ การบังคับใช้กฎหมายและกระบวนการยุติธรรมที่มีผลต่อการเมืองเกิดความเข้าใจได้ดียิ่งขึ้น

สืบเนื่องจากภายหลังเมื่อมีรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 อันเป็นรัฐธรรมนูญที่มีเนื้อหาระบุให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองได้มากขึ้น มีการรับรองสิทธิหลายเรื่อง ประชาชนตื่นตัวเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการพัฒนาต่างๆ ที่จะส่งผลกระทบต่อชุมชนหรือสังคมมากขึ้น ย่อมเป็นอุปสรรคในการดำเนินการของบริษัทเอกชนหรือหน่วยงานรัฐ ส่งผลให้เกิดการค้าเนินคดีที่เข้าข่ายคุกคามประชาชนเพื่อยับยั้งการมีส่วนร่วมทางการเมือง

6.1.1 ช่วงแรก การขึ้นสู่อำนาจของคณะรัฐประหารกับประกาศของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (พ.ศ. 2557-2561)

การเข้าสู่การรัฐประหารในปี พ.ศ. 2557 นับว่าสังคมไทยเป็นการเข้าสู่เผด็จการอำนาจนิยม ในการรัฐประหารปี พ.ศ. 2557 คณะรัฐประหารครองอำนาจอย่างระมัดระวัง โดยที่หัวหน้าคณะรัฐประหารเข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเอง และไม่รับแรงกดดันอำนาจ แต่ใช้วิธีการปฏิรูปประเทศโดยได้ประกาศแผนที่นำทาง (Roadmap) ไว้ชัดเจน การที่เป็นเช่นนี้ เพราะคณะรัฐประหารได้ถอดบทเรียนรัฐประหารครั้งก่อนๆ มาเป็นบทเรียนต่อการควบคุมอำนาจภายหลังการรัฐประหารแล้ว (ไชยะ เทพา, 2559, น. 11-12) เหตุผลที่คณะรัฐประหารยึดอำนาจครั้งนี้ที่เห็นเด่นชัดสอดคล้องกับงานของสุจิต บุญบงการ (2521, น. 34) โอกาสและสภาพแวดล้อมที่ทำให้ทหารเข้ามาทำรัฐประหาร โดยเฉพาะความไร้ประสิทธิภาพ ความวุ่นวายทางการเมืองและความลดลงของความชอบธรรม (Legitimacy) ของรัฐบาลพลเรือนในขณะนั้น

สภาพเช่นนี้เกิดขึ้นจริงในการรัฐประหารปี พ.ศ. 2557 ภายใต้เงื่อนไขที่รัฐบาลพลเรือนมีความชอบธรรมลดลง

ในบริบทดังกล่าวนี้จะเห็นได้ว่า คสช. เป็นคณะบุคคลที่ทำรัฐประหารขึ้นมามีอำนาจด้วยการล้มล้างรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2550 และยึดอำนาจจากรัฐบาลชุดก่อน เริ่มการใช้อำนาจพิเศษเพื่อควบคุมและรวบอำนาจรวมศูนย์ไว้ที่รัฐอย่างเดียว

(1) การฟ้องคดีปิดกั้นเสรีภาพการแสดงออกตามคำสั่งของ คสช. 3/2558

การฟ้องคดีปิดกั้นเสรีภาพการแสดงออกตามคำสั่งของ คสช. 3/2558 ที่ออกตามความในมาตรา 44 กรณีนี้กระบวนกรดำเนินคดีตามกฎหมาย เป็นไปเพื่อหยุดและปราบปรามการเคลื่อนไหวชุมนุมทางการเมืองมากกว่าการหวังผลทางคดีหรือต้องการลงโทษหรือคุมขังผู้ถูกดำเนินคดี สร้างภาระทั้งเสียทรัพย์ เสียเวลาจากการรายงานตัว หรือกระบวนกรพิจารณาของศาล ตัวอย่างในช่วงนี้การสู้คดีในศาลทหาร มีการนัดสืบพยานต่างจากศาลยุติธรรมที่ใช้กับพลเรือน ศาลใช้เวลานัดต่อเนื่อง 2-3 เดือนต่อหนึ่งนัด ทั้งมีการสืบพยานบ่อยครั้งทำให้ใช้เวลาหลายปีกว่าที่จะสืบพยานเสร็จสิ้น ซึ่งลักษณะเหล่านี้เข้าข่ายการดำเนินคดีเชิงยุทธศาสตร์ระงับการมีส่วนร่วมหรือการฟ้องคดีปิดปาก

(2) การดำเนินคดีด้วยกลไกระราชบัญญัติชุมนุมสาธารณะ พ.ศ. 2558

จากการรวบรวมของศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชนจาก พ.ศ. 2558-2561 เป็นระยะเวลากว่า 3 ปี มีผู้ถูกแจ้งข้อกล่าวหาตาม พ.ร.บ.การชุมนุมสาธารณะแล้วอย่างน้อย 245 คน ส่วนใหญ่เป็นความผิดฐานไม่แจ้งการชุมนุมสาธารณะ (ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน, 2562) พบว่า การใช้พระราชบัญญัติการชุมนุมสาธารณะ ซึ่งข้อหาที่ถูกใช้เป็นหลักคือไม่แจ้งการชุมนุมตามมาตรา 10 ก่อนเริ่มการชุมนุม (สุทธิชัย งามชื่นสุวรรณ และธีรวัฒน์ ขวัญใจ, 2561, น. 54) พบว่า ในช่วงนี้จะมีข้อสังเกตการดำเนินคดีปิดปากมีการผ่อนปรนมากขึ้น ไม่ต้องใช้อำนาจพิเศษตามมาตรา 44 คำสั่งของ คสช. แต่ใช้กฎหมายชุมนุมสาธารณะซึ่งเป็นกฎหมายปกติ กฎหมายฉบับนี้ถูกผลักดันสำเร็จด้วยสภานิติบัญญัติแห่งชาติที่แต่งตั้งโดยคณะรัฐประหาร

(3) การฟ้องคดีจากกรณีเห็นต่างจาก คสช.

กรณีการรณรงค์ไม่รับประชามติในร่างรัฐธรรมนูญ เมื่อปี พ.ศ. 2559 การฟ้องคดีข้อหาประชาปิตีเป็นการปิดกั้นการแสดงออก ไม่สามารถเรียกได้ว่าเป็นการทำประชามติที่แท้จริง การฟ้องร้องดำเนินคดีในช่วงนี้ถือว่าการใช้กฎหมายเพื่อปิดปากประชาชนซึ่งพบว่าข้อเท็จจริงในการรณรงค์ประชามติในครั้งนี้ หากเป็นการรณรงค์ให้รับร่างรัฐธรรมนูญ เอกสารของฝ่ายรณรงค์ให้รับได้รับอนุญาตอย่างเต็มที่ มีเสรีภาพในการรณรงค์ แต่ขณะเดียวกันฝ่ายรณรงค์ไม่รับรัฐธรรมนูญประชามติ ถูกดำเนินคดีแล้วเผชิญกับโอกาสต้องโทษจำคุกอีกด้วย

6.1.2 ช่วงที่สอง กลไกการใช้กฎหมายปิดปากหลังรัฐบาลประยุทธ์ จันทร์โอชา ภายใต้รัฐธรรมนูญ ปี 2560 (พ.ศ. 2562-2564)

ภายใต้รัฐบาลเผด็จการอำนาจนิยมของพลเอกประยุทธ์ยังใช้มาตรการปิดปากประชาชนด้วยอำนาจเผด็จการตามมาตรา 44 สอดคล้องไปกันกับวิถีคิดของเครือข่ายรัฐบาลชนชั้นนำและนักการเมืองที่คิดเพียงรักษาสถานะความมั่นคงในอำนาจของตนเอง

บริบทการเลือกตั้งปี พ.ศ. 2562 ยังอยู่ภายใต้ระบอบอำนาจนิยมของไทยอีกครั้งและไม่ได้เป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตยตามกลุ่มของแนวคิดการเป็นประชาธิปไตย และการล่มสลายของระบอบการเลือกตั้งในครั้งนี้เป็นบทสรุปของความพยายามอย่างเป็นระบบในการแปลงรูปเปลี่ยนร่างเผด็จการมาสู่รัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง ซึ่งขัดประการหนึ่งคือ ขนชั้นนำจากระบอบเก่ายังคงรักษาอำนาจแล้วปกครองด้วยกลไกทางอำนาจและจัดการทางการเมืองเพื่ออยู่ในอำนาจต่อไป มีกลไกทำให้อำนาจนิยมตั้งมั่น คือการตั้งชนชั้นนำ สว. และเข้าไปแต่งตั้งองค์กรตามรัฐธรรมนูญ ศาลรัฐธรรมนูญและองค์กรอิสระ มีการประสานและร่วมกันสนับสนุนรัฐบาล คสช. อย่างเห็นได้ชัด นักการเมืองจากพรรคอื่นๆ เข้าสังกัดพรรคพลังประชารัฐ และผู้นำในรัฐบาลคสช. ใช้เทคนิคทางกฎหมาย ระบอบของไทยในช่วงนี้เป็นระบอบเผด็จการอำนาจนิยมแบบแข่งขัน ไม่มีท่าทีที่จะพัฒนาเป็นประชาธิปไตยมากขึ้นและไม่ไปสู่หนทางอำนาจนิยมแบบเต็มใบเช่นกัน (ฐิติกร สังข์แก้ว, 2566, น. 37-39)

การเคลื่อนไหวแสดงความไม่พอใจรัฐบาลที่เชื่อมโยงจากการรัฐประหาร และมีการชุมนุมมากขึ้น ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2563 หลังจากพรกอนาคตใหม่ถูกพิพากษายุบพรรคถึงปี พ.ศ. 2564 มีการควบคุมสถานการณ์โควิด-19 การแสดงความคิดเห็น การเรียกร้องอย่างกว้างขวางได้แก่ การแก้ไขรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 ให้มีความเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น และการเรียกร้องข้อกฎหมายเกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์

ในปี พ.ศ. 2564 ข้อเท็จจริงมีการจับกุมเด็กและเยาวชนโดยไม่มีหมายจับจากศาล ทั้งมีการใช้เครื่องพันธนาการต่อเด็กและควบคุมตัวรวมกับผู้ใหญ่แอมเนสตี้ อินเตอร์เนชั่นแนล และข้อมูลเด็กที่ได้รับบาดเจ็บจากการที่เข้าร่วมชุมนุมไม่ต่ำกว่า 200 คน (ประเทศไทย และศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน, 2567) ช่วงนี้เกิดความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากการตั้งขบวน การเคลื่อนไหวจากเยาวชนคนรุ่นใหม่ ที่มีฐานต่างจากความขัดแย้งทางการเมืองเสื้อเหลืองเสื้อแดง ระหว่าง ปี พ.ศ. 2549-2553 การปรับทิศทางโดยนักเรียนนักศึกษาให้ความสำคัญกับความเปลี่ยนแปลงในอนาคต และให้ความสนใจการเมืองโครงสร้างและปัญหาประชาธิปไตยที่เกิดขึ้น เกิดการสะสมพลังความไม่พอใจและไม่พึงเสียสละท่อนจากพวกเขาเหล่านี้ และใช้การเคลื่อนไหวด้วยเทคนิคที่แตกต่างไปจากเดิมดังได้อธิบายบริบทในประเด็นถัดไป

(1) การฟ้องคดีปิดปากจากการเคลื่อนไหวของนักเรียนและนักศึกษา

การฟ้องคดีปิดปากในช่วงเวลานี้ พบว่า กรณีที่มีการเคลื่อนไหวทางการเมืองของนักศึกษาหลังจากพรกอนาคตใหม่ถูกพิพากษายุบพรรคการเมือง ช่วงเวลา พ.ศ. 2563 นับเป็นจุดเปลี่ยนหรือรอยต่อที่สำคัญทางการเมือง (Critical Junctures) ซึ่งส่งผลให้การเมืองไทยต้องกลับไปตั้งคำถามการเคลื่อนไหวทางการเมืองที่เป็นการจัดตั้งและช่วงอายุ ยุทธวิธีการเคลื่อนไหวที่เปลี่ยนไป ซึ่งที่กล่าวมาเป็นบริบทการเมืองและวิเคราะห์ถึงกรณีการฟ้องคดีปิดปากที่มีมูลเหตุทางการเมืองจากการเคลื่อนไหวของนักเรียนและนักศึกษา ดังนี้

การฟ้องคดีปิดปากนักเรียนและนักศึกษา เริ่มจากการรวมตัวเรียกร้อง แสดงออกต่อรัฐบาลช่วงพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา โดยเมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม ปี พ.ศ. 2563 ผู้จัดการชุมนุม ผู้ปราศรัย และผู้เข้าร่วมการชุมนุมจากกรณีการชุมนุม “เยาวชนปลดแอก”

ถูกดำเนินคดีไม่ต่ำกว่า 30 คน มีสมาชิกหลากหลาย ได้แก่ นิสิตนักศึกษา นักกิจกรรมทางการเมือง เจ้าหน้าที่องค์กรสิทธิมนุษยชน นักร้อง นักดนตรี และทนายความ การรวมตัวเกิดจากความไม่พอใจต่อการบริหารของรัฐบาล (ปีปิซีไทย, 2563)

การยุติการจำกัดเสรีภาพในการแสดงออกทางการเมือง โดยพบกรณีการรายงานของศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชนต่อการละเมิดนักเรียน 103 คดี ภายใน 3 วันระหว่างการประท้วงในวันที่ 17-19 สิงหาคม ปี พ.ศ. 2563 ข้อร้องเรียนของนักเรียนจากพื้นที่ต่างๆ ทั่วประเทศ ตั้งแต่การถูกห้ามการแสดงออกทางการเมือง การล่วงละเมิดทางจิตใจ ร่างกาย วาจาและเพศ การข่มขู่ว่าจะโทรหาผู้ปกครอง และการยึดและสร้างความเสียหายต่อมือถือ โทรศัพท์ (กนกรัตน์ เลิศชูสกุล, 2566)

เมื่อการเคลื่อนไหวมีความก้าวหน้ามากขึ้นตามลำดับ พบว่ามีการใช้มาตรการกับนักเรียนที่มาประท้วงรุนแรงมากขึ้น มากถึงขนาดใช้มาตรการทางกฎหมายต่อแกนนำและนักเรียนที่เข้าร่วมประท้วง นอกจากนี้ ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชนได้รายงานว่า ระหว่างเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2563 - มิถุนายน พ.ศ. 2564 จำนวนผู้ประท้วงและผู้นำทั้งหมด 685 คน ที่ถูกดำเนินคดี มีเด็กที่อายุต่ำกว่า 18 ปี จำนวน 43 คน ในคดีหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ ทั้งหมด 103 คดี มีคดียุติการฟ้องร้องต่อศาลเป็นจำนวนมากอยู่จำนวน 6 คดี เป็นไปในทิศทางที่โรงเรียนบางโรงเรียนในปี พ.ศ. 2563 ไม่ให้นักเรียนที่เข้าร่วมชุมนุมเข้าศึกษาต่อ โดยให้เหตุผลว่านักเรียนเหล่านี้ไม่รักชาติและสถาบันพระมหากษัตริย์ (กนกรัตน์ เลิศชูสกุล, 2566, น. 94-95)

จากการศึกษาสถานการณ์การดำเนินคดีเชิงยุทธศาสตร์เพื่อระงับการมีส่วนร่วมประชาชน มีจำนวนปริมาณคดีเพิ่มสูงมากจากการชุมนุมเคลื่อนไหวในปี พ.ศ. 2563 กลไกการใช้กฎหมายปิดปากเพื่อเป็นเครื่องมือของรัฐตอบโต้การเคลื่อนไหวของคนรุ่นใหม่ ไม่ต้องการให้เกิดการทำลายอำนาจและมโนทัศน์เพื่อรักษาอำนาจของรัฐบาลพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา นอกจากนี้ จะเห็นได้จากข้อความที่ระบุในหมาย จ. 14 จากคำให้การการต่อสู้คดีในชั้นศาล บทบัญญัติกฎหมายมีโทษสูงอย่างข้อหาตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 112 และพ.ร.บ. ฉุกเฉินร่วมกับกฎหมายมาตรา 116 อีกทั้งข้อหาที่มีอัตราโทษน้อยอื่นๆ เป็นเครื่องมือสำคัญ ได้แก่ พ.ร.บ.รักษาความสะอาด พ.ร.บ.จราจร พ.ร.บ.ควบคุมโรคติดต่อ ไปจนถึงความผิดในการใช้เครื่องขยายเสียง และเมื่อถูกกล่าวหาหลายข้อหาเหล่านี้รวมกันหลายข้อหาก็กทำให้ภาพที่ปรากฏออกมาเสมือนเป็นความผิดร้ายแรง (เบญจา แสงจันทร์, 2565, น. 121-122)

นอกจากนี้ เชื่อมโยงทิศทางที่ให้ผลลัพธ์หนักขึ้น พบว่า เจ้าหน้าที่รัฐก็ยังคงดำเนินมาตรการเชิงรุกในการคอยกดดันติดตามผู้จัดกิจกรรมและบุคคลที่เป็นเป้าหมายอย่างใกล้ชิดหลายราย ไม่เว้นแม้กระทั่งนักเรียน เยาวชน นักศึกษา เป็นการคุกคามสร้างความกลัวในหลากหลายรูปแบบ รวมถึงเจ้าหน้าที่ได้บุกไปถึงบ้านแล้วกดดันผู้ปกครอง มาตรการเหล่านี้ดำเนินควบคู่กับการฟ้องคดีปิดปาก

สถานการณ์การดำเนินคดีได้เปลี่ยนไปด้วยคนรุ่นใหม่และประชาชนไม่ได้เกรงกลัวต่อคำขู่จากรัฐบาลพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา การชุมนุมดำเนินต่อไปจนกระทั่งปลายเดือนตุลาคม ปี พ.ศ. 2563 ผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติมีคำสั่งที่ 558/2563 เรื่องแนวทางปฏิบัติในการดำเนินคดีความผิดเกี่ยวกับความมั่นคงแห่งราชอาณาจักร และคณะกรรมการพิจารณา

คดีความผิดเกี่ยวกับความมั่นคงแห่งราชอาณาจักร เป็นคำสั่งอีกฉบับที่ระบุถึงแนวทางการปฏิบัติในการดำเนินคดีความผิดเกี่ยวกับความมั่นคงในราชอาณาจักร เนื้อหาส่วนหนึ่งจะเป็นการสั่งการให้หัวหน้าสถานีตำรวจหรือหัวหน้าที่รับผิดชอบติดตามข่าวสารจากสื่อมวลชนและสื่อสังคมออนไลน์ ถ้าหากปรากฏพฤติการณ์ว่าผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับความมั่นคงภายในราชอาณาจักร ก็ให้รายงานความเห็นต่อผู้บังคับบัญชาเพื่อพิจารณาว่าเข้าข่ายความผิดหรือไม่ หากเข้าข่ายเป็นความผิดให้ดำเนินการจัดให้มีคำร้องทุกข์หรือกล่าวโทษตามระเบียบ แล้วทำการสอบสวนดำเนินคดีต่อไป หากพิจารณาแล้วเห็นว่าไม่เข้าข่ายเป็นความผิด ให้รายงานข้อเท็จจริงและเอกสารที่เกี่ยวข้องพร้อมความเห็นไปยัง ผบ.ตร. (ผ่านกองคดีอาญา) เพื่อพิจารณาโดยเร็ว (สำนักข่าวอิศรา, 2564)

ความรุนแรงเกิดในเดือนตุลาคม 2563 รัฐบาลใช้กำลังสลายการชุมนุม และพลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา ได้แถลงการณ์เมื่อวันที่ 19 พฤศจิกายน พ.ศ. 2563 โดยมีใจความโดยสรุปว่าจะเพิ่มความเข้มข้นในการปฏิบัติการ โดยการแจ้งความดำเนินคดี บังคับใช้กฎหมายทุกฉบับทุกมาตรากับผู้ชุมนุม โดยใจความของแถลงการณ์นายกรัฐมนตรี กล่าวไว้ว่า

“ปัจจุบันสถานการณ์ยังไม่คลี่คลายไปในทิศทางที่ดีนัก และมีแนวโน้มจะพัฒนาไปสู่ความขัดแย้ง นำไปสู่ความรุนแรงมากยิ่งขึ้น หากปล่อยให้เป็นเช่นนี้ต่อไปอาจเกิดความเสียหายต่อประเทศชาติ และสถาบันอันเป็นที่รักยิ่ง รวมทั้งความสงบสุขปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนโดยทั่วไป รัฐบาลและหน่วยงานด้านความมั่นคงจึงจำเป็นต้องเพิ่มความเข้มข้นในการปฏิบัติ โดยจะบังคับใช้กฎหมายทุกฉบับทุกมาตราที่มีอยู่ ดำเนินการต่อผู้ชุมนุมที่กระทำความผิด ฝ่าฝืนกฎหมาย เพิกเฉยต่อการเคารพสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่นโดยจะดำเนินคดีต่างๆ ให้เป็นไปตามกระบวนการยุติธรรมของประเทศ ที่สอดคล้องกับหลักการสากล” (ไทยพับลิก้า, 2563)

กรณีนักศึกษาและเยาวชนที่โดดเด่นและท้าทายโครงสร้างสังคมการเมืองไทยสูงเกินกว่าเขตแดนที่เคยมีมาในอดีต กรณีกลุ่มม็อบเพื่อประชาธิปไตยและมอกะเสด จัด “เสกคาถาผู้พิทักษ์ปกป้องประชาธิปไตย” เรียกร้องรัฐบาลให้ยกเลิกและแก้ไขกฎหมายที่เป็นการขยายพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ที่ไปกระทบกับหลักการประชาธิปไตย พร้อมทั้งแก้ไขกฎหมายหมิ่นพระบรมเดชานุภาพให้สอดคล้องกับระบอบประชาธิปไตย และไม่ละเมิดสิทธิมนุษยชน และต้องรับฟังเสียงของนักเรียน นิสิต นักศึกษาและประชาชนที่ออกมาแสดงความคิดเห็นทางการเมือง

(2) การฟ้องคดีปิดปากด้วยกฎหมายพิเศษช่วงสถานการณ์โควิด-19

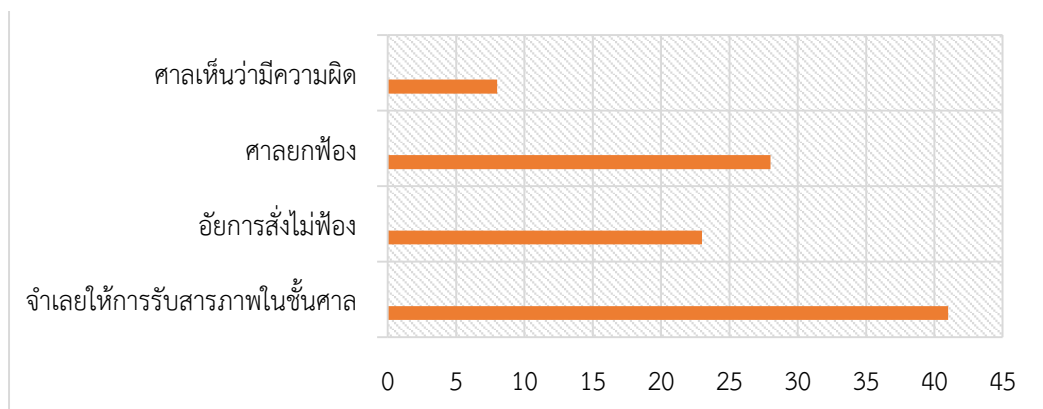
ข้อหาฝ่าฝืนพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 หรือ พ.ร.ก.ฉุกเฉินฯ กลายเป็นเครื่องมือทางการเมืองสำคัญมากกว่าการใช้กฎหมายเพื่อควบคุมโรคอย่างต่อเนื่องเป็นปกติ (เบญจา แสงจันทร์, 2565, น. 122; เยาวลักษณ์ อนุพันธ์, 2563) จากการประกาศใช้พ.ร.ก.ฉุกเฉินฯ นานกว่าสองปี พบข้อมูลการดำเนินคดีฐานฝ่าฝืนพ.ร.ก.ฉุกเฉินฯ ต่อคนที่เข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองอย่างน้อย 1,445 คน ดำเนินคดีอย่างน้อยประมาณ 623 คดี คดีเหล่านี้เป็นปริมาณคดีทางการเมืองที่สูงที่สุดในประวัติศาสตร์ ซึ่งสร้างภาระให้กับผู้ต้องหา อีกทั้งภาระแก่บุคลากรในกระบวนการยุติธรรม (โครงการอินเทอร์เน็ตเพื่อกฎหมาย

ประชาชน, 2565) อีกด้านหนึ่งรัฐเองอาจมองว่าสามารถรักษาความสงบ แก้ไขสถานการณ์ และรักษาอำนาจได้ในเวลาที่เกิดความไม่พอใจของประชาชน แต่ประชาชนเองก็มองว่าเป็นการลิดรอนสิทธิเสรีภาพของประชาชน

ข้อเท็จจริง พ.ร.ก.ฉุกเฉินฯ มักถูกใช้เป็นข้ออ้างอันเป็นเหตุผลของเจ้าหน้าที่รัฐใช้กลไกอำนาจรัฐเพื่อผลักดัน สลายและเอาผิดการชุมนุม ก่อให้เกิดคำถามว่า รัฐบาลใช้ พ.ร.ก.ฉุกเฉินฯ มีไว้ควบคุมการชุมนุมมากกว่าควบคุมโรค จึงอาจจะมองได้ว่ารัฐบาลใช้อำนาจรัฐผ่านกลไกของ ศบค. สร้างความชอบธรรม มีช่องทางการใช้อำนาจทางการเมืองจัดการกับผู้เห็นต่างทางการเมือง ได้โดยชอบธรรม (กุลธรี สวัสดิ์ศรี, พัด ลวางกูร, กานต์ บุญยะกาญจน์ และกฤติธี ศรีเกตุ, 2566; รุ่งฤทธิ์ เพ็ชรรัตน์, 2564) กรณีตัวอย่าง กรณีคดีกิจกรรมคาร์ม็อบ การดำเนินคดีการชุมนุมต่อต้าน รัฐบาล คดีที่มีการแจ้งข้อหาทั้ง พ.ร.ก.ฉุกเฉินฯ พร้อมกับ พ.ร.บ.ชุมนุมสาธารณะ

การดำเนินคดีด้วยกฎหมายพิเศษ พ.ร.ก.ฉุกเฉินฯ เจ้าหน้าที่ตำรวจแจ้งความต่อ พนักงานสอบสวนในท้องที่มีการชุมนุม ส่วนใหญ่ผู้ถูกดำเนินคดีชุมนุมหลายคดีเป็นบุคคลซ้ำๆ โดยเฉพาะนักกิจกรรม นักเคลื่อนไหว ประชาชนที่ร่วมชุมนุมบ่อยครั้ง ผู้มีบทบาทสำคัญในการชุมนุม โดยเจ้าหน้าที่ตำรวจจะติดตามกลุ่มคนเหล่านี้ บันทึกภาพใบหน้า ชื่อ สกุล ในการทำกิจกรรม โดยเจ้าหน้าที่มีการใช้ถ้อยคำว่า “บุคคลเป้าหมาย” ซึ่งจะเห็นได้ว่าในช่วงเวลานี้ นักกิจกรรมมีคดีฝ่าฝืน พ.ร.ก.ฉุกเฉินฯ เป็นคดีติดตัวจำนวนมาก กรณีเหล่านี้ถือว่าเป็นค่าใช้จ่ายในการฟ้องปิดปาก (SLAPP) ซึ่งผู้ต้องหาภาระหน้าที่ต้องจัดสรรเวลาและเดินทางไปรายงานตัว ตามที่นัดหมายของเจ้าหน้าที่รัฐเพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์ บางกรณีฟ้องคดีต่างจังหวัดทำให้มีภาระด้านค่าใช้จ่ายเพิ่มอีก แม้ว่าจะชนะคดีแต่ต้องเสียเวลาและค่าใช้จ่ายที่ในกระบวนการยุติธรรม กรณีภาระทางคดีเช่นนี้ส่งผลเป็นการลดทอนการเคลื่อนไหว และกลายเป็นอุปสรรคต่อเสรีภาพการแสดงออกของนักกิจกรรม ซึ่งเมื่อพิจารณาแล้วมีลักษณะเป็นการฟ้องคดีปิดปาก (SLAPP) ทั้งนี้ ข้อมูลคดีที่ถูกฟ้องตาม พ.ร.ก.ฉุกเฉินฯ มีการพิจารณาสั่งไม่ฟ้องไม่น้อยกว่า 51 คดี ดังรายละเอียดแผนภาพที่ 3

แผนภาพที่ 3 ผลของข้อหา พ.ร.ก. ฉุกเฉินฯ (ข้อมูล ณ 29 กันยายน พ.ศ. 2565)

ที่มา: ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน (2565)

การฟ้องคดีในช่วงนี้เป็นการใช้อำนาจฟ้องที่ขัดกับหลักนิติธรรม โดยรัฐบาลที่มาจากคณะรัฐประหารขาดความชอบธรรมอันเป็นที่มาของอำนาจ ไม่ได้ให้ความสำคัญกับหลักนิติธรรม การไม่ยึดหลักการปกครองโดยกฎหมายหรือนิติรัฐ แต่ใช้อำนาจตามอำเภอใจ ใช้กฎหมายในการจำกัดสิทธิเสรีภาพของประชาชนและสื่อมวลชน รูปธรรมที่เห็นได้ชัดตั้งแต่ช่วงแรกจนกระทั่งช่วงที่สอง กล่าวคือ การฟ้องคดีปิดปาก ถือเป็นส่วนหนึ่งของแบบแผนการใช้กฎหมายและกระบวนการยุติธรรมอย่างเป็นระบบเพื่อควบคุม ปราบปราม และคุกคามประชาชนที่คิดต่างและต่อต้านระบอบประยุทธ์

ผู้วิจัยพบว่า ความต่อเนื่องจากช่วงแรกถึงช่วงเวลาที่สองนับตั้งแต่มีการรัฐประหารปี พ.ศ. 2557 พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา เมื่อได้รับเลือกตั้ง ได้ครองอำนาจอย่างยาวนาน การฟ้องคดีปิดปากถูกนำมาใช้อย่างต่อเนื่อง กฎหมายกลายเป็นเครื่องมือและเครื่องมือนี้เป็นกลไกหลักในการจัดการกับฝ่ายตรงข้ามอย่างได้ผล หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็น “การเมืองในกระบวนการยุติธรรม” เพื่อรักษาอำนาจและสร้างความชอบธรรมในการอยู่ในอำนาจของรัฐบาลด้วยการใช้กฎหมายด้วยความบิดเบือนอย่างเป็นระบบ แบบแผน เพื่อสนองต่อเป้าหมายทางการเมือง ไม่ใช่เป็นไปตามหลักนิติรัฐนิติธรรมที่คุ้มครองระบอบเสรีประชาธิปไตยแต่อย่างใด ข้อสรุปนี้สังเกตและวิเคราะห์ได้จากรูปแบบของการแจ้งความดำเนินคดี การเลือกตัวบทกฎหมายใดมาใช้ดำเนินคดีตลอดจนการใช้กลไกร่วม ได้แก่ การจับและกุมขัง การไม่ให้ประกันตัว ซึ่งอาจจะเป็นไปตามนโยบายของรัฐในแต่ละสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง แต่เป้าหมายสุดท้ายทางการเมืองต้องการระงับการแสดงออก ระงับการมีส่วนร่วมของประชาชน

6.1.3 ช่วงที่สาม การเปลี่ยนผ่านสู่รัฐบาลพลเรือนจากเลือกตั้ง สู่วาระการแก้ไขการฟ้องคดีปิดปาก (พ.ศ. 2565-2566)

ด้านบริบทของปัญหาพบว่าสถานการณ์จากการดำเนินคดีเชิงยุทธศาสตร์มีปริมาณของคดีที่เข้าข่ายจำนวนมาก และมีหลากหลายกลุ่มถูกดำเนินคดี กฎหมายและกระบวนการยุติธรรมถูกใช้เป็นเครื่องมืออย่างมีนัยสำคัญทางการเมือง และวาระปัญหาปรากฏชัดในการเมืองแบบรัฐสภา ปี พ.ศ. 2565 เบญจา แสงจันทร์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรพรรคก้าวไกลอภิปรายไม่ไว้วางใจพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา ถึงกรณีอ้างกฎหมายเป็นเครื่องมือเพื่อดำเนินคดีประชาชน เป็นไปเพื่อรักษาอำนาจของตน และจงใจคุกคามละเมิดสิทธิขั้นพื้นฐานของพลเมืองและมีระบอบความได้เปรียบของรัฐบาลมีอำนาจ งบประมาณและกฎหมายอยู่ในมือ ใช้กฎหมายอย่างบิดเบือน จงใจสร้างคดีความ ร้องทุกข์กล่าวโทษประชาชน ใช้กฎหมายปิดปากคนเห็นต่างเพื่อระงับยับยั้งประชาชนแสดงออกทางการเมือง พร้อมทั้งเสนอสถิติคดีหลังการรัฐประหาร

ในปี พ.ศ. 2566 ประเทศไทยเปลี่ยนผู้นำประเทศครั้งแรกในระยะเวลากว่า 9 ปี จากพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา สู่นายกรัฐมนตรีคนใหม่ที่มาจากพลเรือนนายเศรษฐา ทวีสิน เป็นการยุติบทบาทการสืบต่ออำนาจของคณะรักษาความสงบแห่งชาติกลายเป็นรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งแข่งขันตามระบบปกติ

ปลายปี พ.ศ. 2566 จนถึงต้นปี พ.ศ. 2567 ที่เป็นช่วงเวลาที่คาบเกี่ยวกัน ข้อเสนอจากภาคประชาชนต่อรัฐบาลพลเรือนที่มาจากจากการเลือกตั้งในปี พ.ศ. 2566 ด้วยวาระการแก้ไขปัญหาและเยียวยาการดำเนินคดีด้วยการวาระการหาแนวทางการ “นิรโทษกรรม” แก่ผู้ที่ได้รับ

ผลกระทบจากการใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือการดำเนินคดีอันเป็นผลพวงจากการปฏิวัติรัฐประหารในทศวรรษที่ผ่านมา

จากสถานการณ์การฟ้องคดีเพื่อระงับการมีส่วนร่วมของประชาชนหรือการฟ้องคดีปิดปากทั้งในต่างประเทศและที่เพิ่มปริมาณจำนวนคดีสูงดังที่กล่าวมาในผลการศึกษา พบว่าในช่วง พ.ศ. 2564-2566 เครือข่ายภาคประชาชน ภาคประชาสังคม ได้ร่วมตัวสร้างวาระปัญหาในคดีปิดปากอย่างแข็งขัน ด้วยสาเหตุการทำงานเครือข่ายต่างเผชิญกับภาวะการถูกคุกคามด้วยการฟ้องคดีปิดปากในกระบวนการยุติธรรมจากความรุนแรงของโทษที่ถูกตั้งข้อหาและผลกระทบที่สืบเนื่องมาจากกระบวนการยุติธรรม

ต่อมาได้รวมตัวเป็น “เครือข่าย” ได้แก่ ชมรมนักข่าวสิ่งแวดล้อมภายใต้สมาคมนักข่าวหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย มูลนิธิศูนย์ข้อมูลชุมชน คณะกรรมการนิติศาสตร์สากล สภาเพื่อพัฒนาสิทธิมนุษยชนแห่งเอเชีย สำนักเครือข่ายและการมีส่วนร่วมสาธารณะของไทยพีบีเอส สำนักข่าวสิ่งแวดล้อม สมาคมนักกฎหมายสิทธิมนุษยชน iLaw และเครือข่ายอาจารย์ นักวิชาการ ทั้งหมดที่กล่าวมานี้ติดตามและตระหนักถึงสถานการณ์การฟ้องก่อกวนอย่างต่อเนื่อง พบว่าเครือข่ายมีความเห็นร่วมกันถึงปัญหาการฟ้องคดีปิดปาก ถือเป็นอุปสรรคต่อการใช้สิทธิและเสรีภาพและการตรวจสอบความโปร่งใสของภาครัฐอย่างมาก

จากรายงานการศึกษาโดยกฤษฎา ศุภวรรณกุล และคณะ (2565, น. 6) มีการจัดในรูปแบบเสวนาถึง 3 ครั้ง ให้ผู้ที่เกี่ยวข้องหลากหลายภาคส่วนร่วมแลกเปลี่ยนแสดงความคิดเห็นและเสนอแนวทางป้องกัน แก้ไขและบรรเทาปัญหาในช่วงปี พ.ศ. 2564 และ 2565 โดยมีความมุ่งหมาย 4 ประการ ได้แก่ 1) การสร้างความเข้าใจการฟ้องคดีปิดปาก 2) ถ่ายทอดสถานการณ์ในอดีต ปัจจุบันและคาดการณ์ในอนาคต 3) การระดมความคิดเห็นและการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และ 4) ระดมความคิดในการทำงานของเครือข่ายต่อไป

ตารางที่ 2 สรุปช่วงเวลาและลักษณะเด่นในแต่ละช่วงเวลา

ช่วงเวลา	ลักษณะเด่น
ช่วงแรก การขึ้นสู่อำนาจของคณะรัฐประหาร กับประกาศของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ	คณะรัฐประหารประกาศใช้อำนาจพิเศษตามมาตรา 44 กลุ่มเป้าหมาย กลุ่มขัดแย้งเดิมเสื้อเหลืองแดง
ช่วงที่สอง กลไกการใช้กฎหมายปิดปากหลังรัฐบาลประยุทธ์ จันทร์โอชา ภายใต้รัฐธรรมนูญปี 2560	การใช้กฎหมายที่มีโทษทางอาญา กลุ่มเป้าหมาย เยาวชนและนักกิจกรรมทางการเมือง การเมืองที่ออกมาเคลื่อนไหวทางการเมือง
ช่วงที่สาม การเปลี่ยนผ่านสู่รัฐบาลพลเรือนจากเลือกตั้ง สุวาระการแก้ไขการฟ้องคดีปิดปาก	การใช้กฎหมายที่มีโทษทางอาญา การดำเนินคดีกับกลุ่มต่างๆ ลดลง และได้เสนอมาตรการแก้ไขการฟ้องคดีปิดปาก

ที่มา: ผู้วิจัย

ด้านกฎหมายป้องกันการฟ้องคดีปิดปากที่มีอยู่แล้ว พบว่า กฎหมายไทยที่สามารถนำมาใช้ในการยุติการฟ้องคดีปิดปากหรือ SLAPP ได้แก่ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณา

ความอาญามาตรา 161/1 และมาตรา 165/2 และพระราชบัญญัติองค์การอัยการและพนักงานอัยการ พ.ศ. 2553 กฎหมายเหล่านี้ให้อำนาจศาลและพนักงานอัยการอาจจะใช้ดุลพินิจยกฟ้องหรือสั่งไม่ฟ้องคดีปิดปากบางประเภท อย่างไรก็ตาม กฎหมายเหล่านี้อาจไม่สามารถใช้การป้องกันการดำเนินคดีได้อย่างเพียงพอและไม่มีประสิทธิภาพ

6.2 การฟ้องคดีปิดปากในฐานะเครื่องมือทางการเมือง

สถานการณ์ปัญหาและรูปแบบการฟ้องคดีปิดปาก พบว่า การฟ้องคดีอาญาโดยส่วนมากจะมีเป้าหมายการฟ้องนักกิจกรรมทางการเมืองและประชาชนจำนวนมากที่แสดงออกถึงสิทธิทางการเมือง⁵ และอาจจะปฏิเสธเสียไม่ได้ว่า การฟ้องคดีปิดปาก SLAPP ในประเทศไทยใช้ทรัพยากรของรัฐทั้งเจ้าหน้าที่รัฐและอำนาจรัฐที่มีในกระบวนการยุติธรรมเป็นเครื่องมือทางการเมืองทำการแทนเพื่อปิดกั้นการแสดงออกที่ซึ่งมีความคิดเห็นที่แตกต่างจากผู้มีอำนาจและผู้ฟ้องคดีซึ่งอาจเป็นหน่วยงานรัฐ ไม่จำเป็นต้องทำอะไรทั้งสิ้น ใช้เจ้าหน้าที่รัฐดำเนินคดีตามอำนาจหน้าที่ปกติแทน

สรุปข้อหาของคดี ได้แก่ หมิ่นประมาท มาตรา 326 และมาตรา 328 ข้อหาเกี่ยวกับความมั่นคงและความสงบเรียบร้อย ได้แก่ มาตรา 116 มาตรา 215 มาตรา 216 รวมถึงมาตรา 112 ข้อหาตามพระราชบัญญัติว่าด้วยความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2550 ข้อหาตามพระราชบัญญัติการชุมนุมสาธารณะ พ.ศ. 2558 ข้อหาตามกฎหมายที่มีความผิดทางอาญาถูกกำหนดขึ้นในบางช่วงเวลา เช่น ประกาศ คสช. และข้อกำหนดที่ออกตามในพระราชบัญญัติการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน จากข้อหาที่กล่าวมานี้ทำให้นักกิจกรรมและประชาชนจำนวนมากเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม ซึ่งผู้ถูกฟ้องคดีหรือจำเลยได้รับผลกระทบทั้งสิ้นจากการฟ้องคดีปิดปาก

จากพัฒนาการทั้งสามช่วงดังกล่าวแสดงให้เห็นความต่อเนื่องของการดำเนินคดีการฟ้องปิดปากในแต่ละช่วงเวลาซึ่งได้สรุปปฏิสัมพันธ์การฟ้องคดีปิดปากได้ 3 ช่วงเวลา เมื่อพิจารณาถึงการดำเนินคดีเชิงยุทธศาสตร์เพื่อระงับการมีส่วนร่วมหรือการฟ้องคดีปิดปากถือได้ว่าเป็นเครื่องมือกลไกทางการเมือง (Political Mechanism) ที่สำคัญยิ่ง การใช้เครื่องมือทางกฎหมายให้เกิดการระงับการมีส่วนร่วมทางการเมือง มีปัญหาเกี่ยวกับความชอบธรรมในการดำเนินคดี ด้วยอาศัยกระบวนการยุติธรรมทางศาล การดำเนินคดีอาญาและคดีแพ่งแก่ประชาชนที่ใช้สิทธิและเสรีภาพตามระบอบประชาธิปไตย กล่าวคือนักกิจกรรมทางการเมืองและภาคประชาสังคมถูกกลืนตรึงเสรีภาพในการแสดงออก

ข้อสังเกตประการหนึ่งคือ การกระทำเช่นนี้ขัดต่อเจตนารมณ์ของระบอบประชาธิปไตย แทนที่การฟ้องคดีจะเป็นการใช้สิทธิที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อคุ้มครองสิทธิเสรีภาพ หรือเรียกร้องความเป็นธรรมความยุติธรรมให้แก่ประชาชนทุกคนที่มีสิทธิในกระบวนการยุติธรรมตามหลักนิติรัฐนิติธรรมที่ต้องฟ้องร้องเอากับคนที่ทำความเสียหายให้ตน แต่การฟ้องคดีปิดปากกลับเป็น

⁵ ผู้ถูกฟ้องคดีถูกฟ้องจากสาเหตุการใช้สิทธิทางการเมือง รวมทั้งเสรีภาพในการพูด เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น เสรีภาพทางวิชาการ เสรีภาพสื่อมวลชน เสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบ เสรีภาพในการสมาคมสิทธิในการร้องเรียน ร้องทุกข์ และสิทธิชุมชน

เรื่องที่ตรงกันข้าม เพราะการฟ้องเป็นฟ้องตบปาก เป็นการฟ้องที่ไม่ต้องการได้รับความเป็นธรรมหรือคุ้มครองสิทธิเสรีภาพ ใช้กระบวนการยุติธรรมเป็นเครื่องมือหยุดคนหรือกลุ่มคนที่ออกมาเคลื่อนไหวต่อต้านการวิพากษ์วิจารณ์แล้วมีภาระทางกฎหมาย (Thaipublica, 2556 อ้างถึงใน ทศพล วรรณกุลพันธ์, 2562, น. 119)

จากการศึกษาพบว่า การฟ้องคดีปิดปากถูกใช้เป็นเครื่องมือกลไกทางการเมือง มีปฏิสัมพันธ์กับกระบวนการยุติธรรมเพื่อก่อให้เกิดผลลัพธ์ทางการเมืองได้ 3 รูปแบบด้วยกัน ได้แก่ หนึ่ง การเมืองที่สะท้อนการฟ้องคดีกิจกรรมทางการเมือง สอง การฟ้องเพื่อให้เกิดภาระทางคดี ได้แก่ สูญเสียโอกาสและเสียทรัพย์สิน และสาม การฟ้องคดีปิดปากเพื่อให้เกิดความกลัวต่อการวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลและการชุมนุมทางการเมือง

อย่างไรก็ตาม กลับพบว่า การโต้กลับการฟ้องคดีปิดปาก (Countersuit) ด้วยการฟ้องกลับ มุ่งให้เกิดผลดีสร้างและรักษาสมดุลของการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมทางศาลและใช้กระบวนการยุติธรรมทางศาล และต้องการฟ้องกลับให้เกิดการรับรู้ถึงข้อกฎหมายมาลงโทษผู้ที่มุ่งร้ายประสงค์ตรอนสิทธิเสรีภาพการแสดงออกการแสดงความคิดเห็น สิทธิการมีส่วนร่วมสิทธิทางการเมือง และเพื่อป้องปรามผู้ที่คิดจะฟ้องคดียุทธศาสตร์เพื่อระงับการมีส่วนร่วมเช่นกัน กรณีการฟ้องคดีต่อศาล จากรายงานภาคีนักกฎหมาย ได้ดำเนินการฟ้องคดีโต้กลับต่อศาลจำนวน 11 คดี (ภาคีนักกฎหมายสิทธิมนุษยชน, 2564, น. 15-20)

หากเกิดกรณีเจ้าหน้าที่รัฐที่ดำเนินคดีเชิงยุทธศาสตร์เพื่อระงับการมีส่วนร่วม หรือฟ้องคดีปิดปาก โดยฝ่าฝืนต่อความจริงและมีเจตนาถ่วงล่าช้า ละเมิดสิทธิของผู้ถูกกล่าวหา ผู้ถูกกล่าวหาดำเนินคดีโต้กลับให้เจ้าหน้าที่รัฐรับโทษตามกฎหมายอาญามาตรา 157 อย่างไรก็ดี ในทางปฏิบัติ การดำเนินคดีโต้กลับด้วยการฟ้องความผิดกฎหมายอาญามาตรา 157 ควรตระหนักอย่างยิ่ง กล่าวคือ ในทางปฏิบัติการโต้กลับด้วยการฟ้องความผิดมาตรา 157 ไม่ได้ง่ายนัก นอกจากมีเจตนาละเว้นการปฏิบัติหน้าที่หรือปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบแล้ว ต้องมีเหตุจูงใจมีเจตนาพิเศษ ซึ่งพิสูจน์ได้ยากมาก กล่าวคือ คุณต้องทำไปด้วยความไม่สุจริตต้องการกลั่นแกล้งคนอื่นซึ่งตรงนี้พิสูจน์ยาก ส่วนใหญ่เจ้าหน้าที่อ้างว่า เจ้าหน้าที่รับไม่ได้กลั่นแกล้ง ได้ทำไปตามหน้าที่ ดีความตรงไปตรงมา ถึงเวลาศาลยกฟ้องก็เป็นเรื่องของศาลโดยเฉพาะเมื่อมีการยกฟ้องแล้วจะฟ้องมาตรา 157 กลับก็ไม่ค่อยที่จะชนะคดี (ปิยบุตร แสงกนกกุล, 2564)

จากพลวัตการฟ้องคดีปิดปากปี พ.ศ. 2557-2566 ถึงการเปลี่ยนแปลงสู่วาระการนิรโทษกรรมในปี พ.ศ. 2567 การฟ้องคดีปิดปากก่อให้เกิดนวาระปัญหาที่สำคัญเชิงกลไกทางการเมือง กฎหมาย และกระบวนการยุติธรรม จนนำไปสู่การเสนอมหาการนิรโทษกรรมจากภาคประชาชน พรรคการเมืองในปี พ.ศ. 2567

7. สรุปและอภิปรายผล

รูปแบบการดำเนินคดีการฟ้องคดีปิดปาก หรือการดำเนินคดียุทธศาสตร์เพื่อระงับการมีส่วนร่วม ที่ดำรงอยู่ในไทย ทั้งรูปแบบการฟ้องเพื่อให้หยุดการเรียกร้องทางการเมือง และรูปแบบการฟ้องเพื่อให้หยุดการเรียกร้องฐานทรัพยากรธรรมชาติ การฟ้องในรูปแบบนี้ บริษัทเอกชนด้านทรัพยากร หรือโครงการพัฒนาดำเนินคดีในข้อหาหลักคือ ข้อหาหมิ่นประมาท โดยการโฆษณาแก่นักการเมือง นักวิชาการและเจ้าของสำนักพิมพ์ โดยคดีแต่ละคดีจะมีมูลค่าการฟ้องสูง เหตุนี้เพราะต้องการรักษาผลประโยชน์และภาพลักษณ์ของผู้ฟ้องคดี โดยเฉพาะการฟ้องเพื่อให้หยุดเรียกร้องทางการเมือง ซึ่งไม่ปกติในระบอบประชาธิปไตย ต่อประเด็นเรียกร้องสิทธิพลเมือง สิทธิทางการเมือง การแสดงออก ซึ่งความคิดเห็นที่แตกต่างเป็นสิ่งปกติ ไม่ใช่การขยายความเห็นต่าง, ถกเถียง โต้แย้ง แต่เป็นการแบ่งว่าใครเป็นศัตรูที่ต้องจัดการ ทั้งนี้เมื่อพิจารณาแล้วควรเปิดพื้นที่ให้แสดงข้อมูลที่เชื่อว่าถูกต้องบนฐานคิด อุดมการณ์ที่ต่างกันด้วย

อย่างไรก็ดีบริบทของเผด็จการอำนาจนิยม การสะท้อนความคิดที่เรียกร้องต่อพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชาซึ่งเป็นผู้นำของประเทศที่ขอบอ้างความชอบธรรมทาง “กฎหมาย” และสั่งสอนให้ประชาชนอยู่ตลอดมาว่าต้อง “เคารพกฎหมาย” แต่จากการใช้กฎหมาย “กฎหมาย” ในบริบทเผด็จการอำนาจนิยมเป็นการใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือทางการเมืองการปกครองเพื่อเข้าจัดการผู้ท้าทาย ต่อต้าน คิดต่างจากผู้มีอำนาจ ละเมิดสิทธิเสรีภาพ ทั้งที่การรัฐประหารการเข้าสู่อำนาจด้วยวิธีนอกรัฐธรรมนูญ ถือเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมายและต้องเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมสำหรับความผิด แต่ก็ไม่ต้องรับผิดชอบใดๆ เข้ากันกับวัฒนธรรมลอยนวลพ้นผิดไปได้และขึ้นมาสืบทอดอำนาจทางการเมือง

จากที่การถูกฟ้องคดีไม่ว่าจะเป็นนักกิจกรรมทางการเมือง นักเคลื่อนไหวฐานทรัพยากร สื่อสารมวลชน โดยเฉพาะนักกิจกรรมทางการเมือง เครื่องมือกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมถูกนำมาใช้เพื่อจุดประสงค์กดดัน ต่อรองและต่อสู้กับคู่ขัดแย้งโดยรัฐ เมื่อได้เข้าไปท้าทาย วิพากษ์วิจารณ์รัฐแล แล้วปะทะกับอำนาจรัฐโดยตรง ส่งผลต่อสถานภาพและความมั่นคงด้านการปกครอง (Status Quo) อาจเทียบเคียงกับงานของนพพล อาชามาส (2559, น. 55) เมื่อมีการท้าทายสถานะความมั่นคงของรัฐ ฝ่ายขวาใช้เครื่องมือ ความไม่มั่นคง และภัยคุกคามของฝ่ายขวา ความรุนแรงยังเป็นลักษณะเด่นของฝ่ายขวา ใช้ยุทธวิธีทางเลือกต่อเป้าหมาย โดยเน้นเป้าหมายกลุ่มที่รับรู้ร่วมกันว่าเป็น “ศัตรู” และชี้ว่ายุทธวิธีที่สำคัญของขบวนการฝ่ายขวา หรือของรับเองในการกดปราบและหยุดยั้งขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่เป็นปรปักษ์กับตน และสร้างความกลัว ทั้งนี้ ธงชัย วินิจจะกูล อ้างถึงใน นพพล อาชามาส (2559) ประชาชนในสังคมเสริมความกลัวต่อการใช้เครื่องมือฝ่ายขวาและรัฐเป็นผู้สอดส่องแทนรัฐ ขยายความกลัวคนรอบข้าง และประชาชนกลัว หวาดระแวงด้วยตนเองยอมนำไปสู่การเซ็นเซอร์ตัวเอง (Self-Censorship)

การฟ้องคดีปิดปากมีลักษณะที่เห็นประจักษ์ถึงการใช้อำนาจของเผด็จการอำนาจนิยมของคณะรัฐประหารและการสืบทอดอำนาจ ไม่เป็นไปตามหลักนิติรัฐนิติธรรม กล่าวคือไม่ได้รับการคุ้มครองในสิทธิเสรีภาพตามขอบเขตของกฎหมาย และไม่คุ้มครองสิทธิเสรีภาพในการแสดง

ความคิดเห็น นอกจากนี้ ลักษณะการใช้กฎหมายเพื่อเป็นสภาวะยกเว้น ได้แก่ พ.ร.บ.บริหารในสถานการณ์ฉุกเฉิน แล้วไม่สามารถใช้กลไกการตรวจสอบความชอบด้วยกฎหมายและความรับผิดชอบ คสช. ได้ในระยะแรกและช่วงระยะที่สอง สภาวะเช่นนี้เรียกว่าการปกครองโดยอำเภอใจในนามกฎหมาย (Rule By Law) แต่ต่อมาก็เริ่มผ่อนคลายในการเข้าสู่การเลือกตั้งในปี พ.ศ. 2566

จากผลการศึกษาการใช้กฎหมายในหลายฉบับ คดีตามมาตรา 44 ของรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราวปี พ.ศ. 2557 คดีข้อหาตามมาตรา 112 คดีข้อหายุยงปลุกปั่นตามกฎหมายตามมาตรา 116 พ.ร.ก. ฉุกเฉินฯ พ.ร.บ. การชุมนุมสาธารณะ พ.ร.บ. ความผิดอันเกิดจากคอมพิวเตอร์ และกฎหมายอื่นๆ กฎหมายเหล่านี้ล้วนเป็นเครื่องมือทางการเมืองในการปิดกั้นสิทธิเสรีภาพ บังคับปรามให้เกิดความกลัว ไม่ให้แสดงออกที่เป็นการท้าทายต่ออำนาจรัฐบาล เครื่องมือนี้ใช้ได้ผล คสช.ทำให้เกิดความหวาดกลัวการใช้เสรีภาพการแสดงออก สิทธิทางการเมือง และหยุดคิดหยุดกระทำในที่สุด ซึ่งข้อหาทางการเมืองตามมาตรา 112 ได้มีการศึกษาที่ได้ข้อค้นพบและข้อเขียนที่วิพากษ์วิจารณ์อย่างกว้างขวาง (นพพล อาษามาส, 2556, 2557, 2559; ยิ่งชีพ อัชฌานนท์, ฌัชปกร นามเมือง, และอานนท์ ขวลิตวณิชย์, 2564; ยิ่งชีพ อัชฌานนท์ และคณะ, 2565; อัจฉรา รักยุติธรรม, 2562)

บริบทการใช้กฎหมายและกระบวนการยุติธรรมเป็นเครื่องมือทางการเมือง ไม่ได้คุ้มครองเสรีภาพการแสดงออกทางการเมือง คณะรัฐประหารพยายามควบคุมการแสดงออกทางการเมือง พยายามปกครองสังคมมากกว่าให้เกิดการมีส่วนร่วมทางสังคม การใช้อำนาจที่ไม่สนใจถึงการคุ้มครองสิทธิเสรี ย่อมส่งเสริมการปกครองแบบอำนาจนิยม พยายามที่จะรักษาอำนาจหลังจากการรัฐประหาร

การดำเนินคดีเชิงยุทธศาสตร์เพื่อระงับการมีส่วนร่วมของประชาชน พ.ศ. 2557-2566 พบว่า การดำเนินคดีต่อนักกิจกรรม ประชาชน กฎหมายและกระบวนการยุติธรรมกลายเป็นเครื่องมือทางการเมืองกลั่นแกล้ง ถือเป็นการใช้ความรุนแรงด้วยการคุกคามทางกฎหมายปิดปากประชาชน ไม่ได้คุ้มครองเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและเสรีภาพในการชุมนุม

ผลจากการฟ้องคดีปิดปากจากสถานการณ์และปริมาณคดีซึ่งได้สรุปจากข้อค้นพบนี้อาจจะสะท้อนถึงการคุ้มครองเสรีภาพในการแสดงออกและการแสดงความคิดเห็น ไม่ได้ได้รับการคุ้มครอง ย่อมไม่สอดคล้องกับหลักการนิติรัฐที่ค้ำยันระบอบประชาธิปไตย วรเจตน์ ภาคีรัตน์ (2552, น. 82-86) ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการคุ้มครองเสรีภาพข้างต้น กล่าวคือ การแสดงความคิดเห็นและการถกเถียงที่นำไปสู่การค้นพบความจริง หากมีการจำกัดเสรีภาพการแสดงความคิดเห็นก็จะถูกยับยั้งไม่มีการสืบหาความจริงและไม่มีการเผยแพร่ข้อมูลที่แท้จริง

ด้านการพัฒนาการเมือง เมื่อรัฐใช้กลไกการดำเนินคดีเชิงยุทธศาสตร์เพื่อระงับการมีส่วนร่วมหรือการฟ้องคดีปิดปาก ย่อมส่งผลต่อความอ่อนแอของพลังฝ่ายเรียกร้องประชาธิปไตย อาจจะส่งผลให้ประชาธิปไตยเปลี่ยนไม่ผ่านในประเทศไทย สิทธิพรณ นกสวนสวัสดิ์ (2561) ให้แนวคิดการเปลี่ยนผ่านประชาธิปไตยและการจรรโลงประชาธิปไตยสำหรับประเทศไทยไม่ประสบความสำเร็จ ต้องย้อนกลับไปเผชิญกับการแทรกแซงโดยทหารและระบอบอำนาจนิยมภายหลังการรัฐประหารปี พ.ศ. 2549 และ ปี พ.ศ. 2557 ประเด็นที่

เชื่อมโยงและให้ผลในทิศทางตรงกันข้ามกันเมื่อใช้การฟ้องคดีปิดปากประชาชน จากวิกฤตเศรษฐกิจและสภาพความเป็นอยู่ฝืดเคืองของประชาชนย่อมบ่มเพาะความไม่พอใจซึ่งเป็นชนวนที่อาจนำไปสู่การประท้วงกดดันรัฐบาล แต่ไม่นำไปสู่การล้มล้างหรือเปลี่ยนแปลงรัฐบาล เปลี่ยนแปลงทางการเมืองเสมอไป (สิริพรรณ นกสวน สวัสดิ์, 2561, น. 24-25)

การต่อสู้ที่มุ่งหวังเพื่อเปลี่ยนแปลงระบอบการเมืองต้องมีเป้าหมายเรียกร้องประชาธิปไตยที่หนักแน่นชัดเจน มีการเคลื่อนไหวที่เป็นปึกแผ่นและมีคุณภาพ ประเทศไทยไม่ได้มีกลุ่มเคลื่อนไหวทางการเมืองที่เป็นปึกแผ่นและมีคุณภาพมากเพียงพอ อาจเป็นผลมาจากกลไกรัฐคอยตัดทอน ขัดขวางพลังทางสังคมที่ก้าวหน้าด้วยการเข้าแทรกแซงจังหวัดและโอกาสที่สำคัญอย่างต่อเนื่อง เพื่อไม่ให้พลังสมัยใหม่บดบังหรือทดแทนพลังดั้งเดิม (สิริพรรณ นกสวน สวัสดิ์, 2561, น. 25-26) พิจารณาจากผลการศึกษาในช่วงที่สองพบว่า สถานการณ์การดำเนินคดีเชิงยุทธศาสตร์เพื่อระงับการมีส่วนร่วมกับประชาชน มีจำนวนปริมาณคดีเพิ่มสูงขึ้นจากการชุมนุมเคลื่อนไหวเมื่อปี พ.ศ. 2563 กลไกการใช้กฎหมายปิดปากเป็นเครื่องมือของรัฐตอบโต้การเคลื่อนไหวของคนรุ่นใหม่ ไม่ต้องการให้เกิดการทำลายอำนาจและเพื่อรักษาอำนาจของรัฐบาลพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา ดังสะท้อนได้จากข้อความที่ระบุในหมายเหตุ จ.14 ของการต่อสู้คดีในชั้นศาล ข้อหาหมิ่นประมาทอย่างร้ายแรงตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 112 และ พ.ร.บ. ฉุกเฉิน ร่วมกับกฎหมายมาตรา 116 รวมทั้งข้อหาที่มีอัตราโทษน้อยอื่นๆ

นอกจากนี้ เมื่อเชื่อมโยงทิศทางที่ให้ผลลัพธ์หนักขึ้น พบว่า เจ้าหน้าที่รัฐก็ยังคงดำเนินมาตรการเชิงรุกคอยกดดันติดตามผู้จัดกิจกรรมและบุคคลที่เป็นเป้าหมายอย่างใกล้ชิดหลายราย ไม่เว้นแม้กระทั่งนักเรียน เยาวชน นักศึกษา เป็นการคุกคามสร้างความกลัวในหลากหลายรูปแบบ รวมถึงเจ้าหน้าที่ได้บุกไปถึงบ้านแล้วกดดันผู้ปกครอง (เบญจา แสงจันทร์, 2565) มาตรการนี้ดำเนินควบคู่กับการฟ้องคดีปิดปากเป็นไปดังที่ Huntington กล่าวถึงว่ากลไกของรัฐมีความโน้มเอียงรักษาสถานภาพที่เป็นอยู่ เหตุเพราะถูกควบคุมโดยสถาบันทางการเมืองที่มีแรงจูงใจปกป้องสิทธิอำนาจของชนชั้นนำและพลังทางสังคมเดิม รัฐบาลให้ความสำคัญอย่างมากต่อการป้องกันความไม่มีเสถียรภาพให้เกิดความมั่นคงมากกว่ามุ่งหวังให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสู่สมัยใหม่ (Huntington, 1968; สิริพรรณ นกสวน สวัสดิ์, 2561, น. 26)

การฟ้องคดีปิดปากอาจสะท้อนถึงปัญหาประชาธิปไตยไทย กล่าวคือ การฟ้องปิดปากชี้ให้เห็นถึงปัญหาประชาธิปไตยแบบไม่ไว้วางใจและการจัดการความขัดแย้งของรัฐบกพร่อง (ธงชัย วินิจจะกูล, 2556, น. 47-48) ในบริบทการเมืองเผด็จการอำนาจนิยมที่ไม่รับฟังความคิดเห็น การแสดงออกของประชาชนเป็นไปอย่างจำกัด ย่อมสะท้อนความไม่ไว้วางใจและไม่สนับสนุนให้ประชาชนเป็นพลังทางสังคมที่มีอำนาจตรวจสอบรัฐบาลซึ่งมีบทบาทมากไปกว่าเพียงแค่ไปหย่อนบัตรเลือกตั้งเท่านั้น

ความสงสัยและเชื่อว่าประชาชนทำลายอำนาจรัฐ ไม่สนใจรับฟังปัญหาอย่างจริงจังผนวกกับวัฒนธรรมการใช้อำนาจแบบบนลงล่าง การฟ้องคดีปิดปากย่อมถือเป็นการปฏิเสธความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชน ไม่เชื่อมั่นและไว้วางใจประชาชน ตลอดจนการใช้อำนาจรัฐควบคุมประชาชนให้อยู่ภายใต้การปกครองของรัฐมากกว่าการตระหนักถึงเสรีภาพและสิทธิมนุษยชนอันเป็นการเสริมพลังของประชาชน

อนึ่งการฟ้องคดีปิดปากจะมีจำนวนมากมีพลวัตเปลี่ยนแปลงตามบริบทสังคมการเมือง และเป็นการแสดงออกถึงทัศนคติอำนาจนิยมซึ่งเชื่อว่าอำนาจสามารถหยุดทุกความเปลี่ยนแปลงได้ ซึ่งถือว่าเป็นการฝ่าฝืนต่อความจริง ร่วมกับงานของทศพล ทรรศนกุลพันธ์ (2562, น. 175) การมุ่งอ้างถึงการใช้กฎหมายเพื่อให้เกิดความมั่นคงของรัฐ ความสงบเรียบร้อยของประชาชน มากกว่าการส่งเสริมการใช้สิทธิเสรีภาพของประชาชนตามรัฐธรรมนูญ ทั้งรัฐมีมาตรฐานความมั่นคงที่ไม่ชัดเจน เป็นการเสี่ยงอย่างยิ่งให้มีการอ้างเรื่องความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดีของประชาชนเพื่อลิดรอนสิทธิเสรีภาพของประชาชน

ข้อพิจารณาการฟ้องคดีปิดปากอาจจะมีเหตุมาจากการขาดความอดทนอดกลั้น (Tolerance) ต่อการใช้เสรีภาพ ไม่ว่าจะเป็นการใช้เสรีภาพในการแสดงออก เสรีภาพการแสดงความคิดเห็น เสรีภาพในการชุมนุม สิทธิทางการเมือง และยังเป็นการแสดงความไม่พอใจหรือต่อต้านการใช้เสรีภาพโดยการปะทะระหว่างกัน และอาจบานปลายจากการฟ้องคดีปิดปากเป็นเหตุการณ์ความไม่สงบเกิดความรุนแรงได้ กล่าวอย่างถึงที่สุดคือ สภาพสังคมไทยในการศึกษานี้อาจจะไม่ใช่ลักษณะวัฒนธรรมของสังคมที่อดทนอดกลั้น (Tolerant Society) ซึ่งสอดคล้องกับงานข้อเสนอของ คณิต ฐ นคร และคณะ (2555, น. 263) ชี้ว่าสังคมไทยขาดความอดทนอดกลั้นที่บุคคลซึ่งมีความแตกต่างทางมุมมองและความคิดเห็นสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข โดยเคารพสิทธิและเสรีภาพระหว่างกันและจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องสร้างสังคมที่ทนกันได้ อันถือเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งในระบอบประชาธิปไตย ผู้วิจัยเห็นด้วยอย่างยิ่งกับประโยคที่ว่า “ไม่มีใครติดคุก เพราะเห็นต่างจากผู้ปกครอง” มากไปกว่านั้น รัฐต้องคุ้มครองเสรีภาพในการแสดงออกและแสดงความคิดเห็น (Freedom of Expression) ของประชาชน รวมทั้งคุ้มครองไม่ให้บุคคลถูกคุกคามจากการใช้เสรีภาพ ทั้งระมัดระวังอย่างยิ่งไม่ใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือทางการเมืองต่อการปิดกั้นเสรีภาพในการแสดงออกและเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นของบุคคล

จากผลการศึกษาการเมืองเรื่องการดำเนินคดีเชิงยุทธศาสตร์เพื่อระงับการมีส่วนร่วมของประชาชน พ.ศ. 2557-2566 พบว่า การดำเนินคดีกับการปฏิสัมพันธ์ทางการเมืองสามช่วงระยะเวลาที่สัมพันธ์กับบริบททางการเมืองเผด็จการอำนาจนิยม ไปจนถึงช่วงที่สามที่เป็นการเพิ่งเริ่มต้นรัฐบาลพลเรือนที่มาจากการเลือกตั้ง มีรากเหง้าจากความขัดแย้งเชิงโครงสร้างและการพยายามรักษาสถานะเดิม ไม่เปลี่ยนแปลงของชนชั้นนำฝ่ายอนุรักษ์นิยมและเครือข่ายการฟ้องคดีปิดปากจึงกลายเป็นเครื่องมือทางการเมืองตามลักษณะการเมือง 3 ประการด้วยกัน คือ 1) การเมืองของการฟ้องคดีนักกิจกรรมทางการเมือง 2) การฟ้องเพื่อให้เกิดภาระทางคดีและสูญเสียโอกาส และเสียทรัพย์สิน และ 3) การฟ้องคดีปิดปากเพื่อให้เกิดความกลัว

การใช้เครื่องมือทางกฎหมายปิดปากประชาชนในช่วงระยะเวลาที่ศึกษา เป็นกลไกอย่างหนึ่งของรัฐประหารในการเมืองไทย กองทัพออกกฎหมายและมีอำนาจพิเศษในช่วงแรก ตัวแสดงทหารเข้ามามีอำนาจในการจัดการ ควบคุม กำกับและป้องปราม ส่งผลให้ประชาชนใช้เสรีภาพการแสดงออกได้อย่างจำกัด โดย นพพล อาษามาส (2562ก, น. 33-34) ได้เปรียบเทียบช่วงเวลาช่วงแรกของการยึดอำนาจ ซึ่งอาจเทียบเคียงในช่วงเผด็จการจอมพลสฤษดิ์ ใช้การดำเนินคดีควบคู่กับการประกาศห้ามชุมนุมทางการเมือง แล้วเมื่อมี

บทลงโทษก็เสมือนว่าการใช้เสรีภาพแสดงออกและการชุมนุมกลายเป็นอาชญากรในสายตาของรัฐในช่วงรัฐประหารทศวรรษ 2510 และรูปแบบนี้ถูกผลิตซ้ำจากรัฐประหารทุกๆ ครั้ง จนดูราวกับว่าเป็นเรื่องปกติ และกลายเป็นเครื่องมือในการจำกัดสิทธิและเสรีภาพ ผู้วิจัยเห็นว่าเครื่องมือการฟ้องคดีปิดปาก ถือว่าได้ผลในด้านการสร้างความกลัวและลดการมีส่วนร่วมทางการเมือง ด้วยต้นทุนที่ผู้เคลื่อนไหวทางการเมืองอาจจะได้รับ

การครองอำนาจของรัฐบาลประยุทธ์ในตลอดช่วงเวลาที่ศึกษา ผู้วิจัยเห็นด้วยกับงานของนพพล อาษามาส (2562ก) ที่ชี้ข้อสังเกตที่สอดคล้องกับผลการศึกษาประการหนึ่ง กล่าวคือ การใช้เครื่องมือกฎหมายกับกระบวนการยุติธรรมปิดปากนักกิจกรรมทางการเมืองซึ่งเคลื่อนไหวเรียกร้อง คณะรัฐประหารได้เล็งเห็นถึงการควบคุมอำนาจในระยะเวลายาวต่อเนื่องจากปี พ.ศ. 2557 ซึ่งเปลี่ยนการใช้ความรุนแรงทางกายภาพ อาวุธมาเป็นการใช้เครื่องมือที่อยู่ในรูปของกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม เพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับกระบวนการปราบปรามทางการเมือง ซึ่งจากการสำรวจข้อมูลพบว่า คดีมีปริมาณที่เพิ่มสูงขึ้นในทุกข้อกล่าวหาและมียุทธศาสตร์ในการบังคับใช้กฎหมายในแต่ละกรณีและนโยบายจากรัฐด้วย และการใช้กฎหมายลักษณะนี้สามารถอ้างถึงการฟ้องคดีไปเป็นการบังคับใช้กฎหมายที่สมควรถูกต้องแล้ว

ยิ่งไปกว่านั้น จากผลการศึกษาจากข้างต้น ผู้วิจัยพบงานสำคัญซึ่งได้สะท้อนการเมืองไทยวนเวียน ไม่ได้ก้าวหน้าเดินไปอย่างเป็นเส้นตรงมากนัก ดังที่กล่าวถึงรายงานฉบับสมบูรณ์คณะกรรมการอิสระตรวจสอบและค้นหาข้อเท็จจริงเพื่อปรองดองแห่งชาติ (คอป.) โดยคณิต ฒ นคร และคณะ (2555) ข้อค้นพบเหตุการณ์ความรุนแรงและละเมิดสิทธิมนุษยชนด้านสาเหตุและรากเหง้าของปัญหา เกิดขึ้นจากความขัดแย้งระดับช่วงชิงอำนาจและอยู่ในบริบทการเกิดความรุนแรงและพยายามเสนอทางออกให้เป็นบทเรียนกับสังคมไทยในด้านต่างๆ เช่น การนำหลักการยุติธรรมเปลี่ยนผ่านมาใช้ หลักนิติธรรมและกระบวนการยุติธรรมที่มีความเป็นประชาธิปไตยและเคารพสิทธิมนุษยชน เหมือนไม่ได้บทเรียนจากประวัติศาสตร์การเมือง ไม่สะท้อนย้อนคิดถึงข้อเสนอนี้และความขัดแย้งและความรุนแรงในอดีต

การฟ้องคดีปิดปากอาจจะเป็นการสร้างเงื่อนไขหนึ่งประการในเงื่อนไขอื่นๆ ที่สะสมเพิ่มความแตกแยกทางสังคม ความตึงเครียดและความขัดแย้งทางการเมือง ซึ่งอาจจะทำให้เกิดเหตุการณ์ในอดีตเกิดซ้ำ หวนคืนกลับมาอย่างเดิม กล่าวจนถึงที่สุด บริบททางการเมืองปรากฏการณ์ความจริงรวมถึงสถานการณ์ในกระบวนการยุติธรรมตั้งแต่ปี พ.ศ. 2557 ถึงปี พ.ศ. 2566 เกือบทศวรรษนี้เป็น “ทศวรรษที่สูญหาย” ซึ่งอาจไปไม่ไกลกว่ารายงาน คอป. ตอนปี พ.ศ. 2555 ของคณิต ฒ นคร และคณะ (2555)

8. องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ที่ได้จากข้อค้นพบของการศึกษานี้ได้เติมเต็มช่องว่างของวรรณกรรม (Literature Gap) ในการศึกษาการเมืองไทยในประเด็นการปฏิสัมพันธ์กับการฟ้องคดีปิดปากหรือการค้าเงินคดียุทธศาสตร์เพื่อระงับการมีส่วนร่วมในประเทศไทย ซึ่งในต่างประเทศงานของ Byron Sheldrick (2014) เรื่อง Bocking Public Participation: The Use of Strategic

Litigation to Silence Political Expression พบถึงการปฏิสัมพันธ์กับการเคลื่อนไหวทางสังคมกับการปิดกั้นการมีส่วนร่วมสาธารณะ การฟ้องคดีปิดปากถูกนำมาใช้โดยผู้มีอำนาจลดความเป็นการเมือง ขัดขวางทางการเมืองและขัดขวางการอภิปรายสาธารณะ งานนี้ชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างขบวนการทางสังคม การเมืองกับการใช้ SLAPP มีผลต่อประชาธิปไตยด้วยวิธีการเรียกร้องค่าเสียหายทางแพ่ง การใช้กฎหมายคุกคามการแสดงออกในประเด็นสาธารณะ คุกคามการมีส่วนร่วมทางการเมืองในวงกว้างและทำให้หยุดการเคลื่อนไหวทางการเมือง (Sheldrick, 2014, pp. 2-8) แตกต่างกับในประเทศสหรัฐอเมริกาและแคนาดา ซึ่งมีกลไกป้องกันการฟ้องคดีปิดปาก ประเทศไทยไม่ได้มีกลไกที่ป้องกันได้อย่างเป็นรูปธรรม ทำให้การฟ้องคดีเป็นไปอย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ และเป็นแนวทางการสนับสนุนการใช้อำนาจของเผด็จการ

การเข้าใจอดีตและเชื่อมต่อไปปัจจุบัน สถานะองค์ความรู้ด้านการเมืองที่ไปปฏิสัมพันธ์กับการใช้กฎหมายและกระบวนการยุติธรรม การดำเนินคดีเชิงยุทธศาสตร์การมีส่วนร่วม หรือการฟ้องคดีปิดปาก ถือเป็นกรณศึกษาถึงความต่อเนื่องของช่วงเวลาในอดีตถึงปัจจุบัน การใช้อำนาจที่ไม่ได้ดุลยภาพทางการเมืองการปกครองย่อมส่งผลกระทบซึ่งกันและกันระหว่างกฎหมาย กระบวนการยุติธรรมกับการเมือง

ตลอดช่วงเวลาศึกษาดังกล่าว พบพลวัตในสามช่วงเวลา ถือเป็นแรงกดดันจากอำนาจรัฐและการต่อต้านกับอำนาจรัฐ มีการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างกลุ่มผู้ฟ้องคดี ผู้ถูกฟ้องคดี ซึ่งได้รับผลกระทบกับภาคประชาสังคมด้านสิทธิมนุษยชน ทำให้เห็นถึงเหตุผลต่อเนื่องถึงสาเหตุของการผลักดันการเยียวยาด้วยการยื่นให้ชะลอดำเนินคดีการเมือง ตั้งคณะกรรมการพิจารณาถ่วงดุลเพื่อรอพระราชบัญญัตินิรโทษกรรมที่กำลังพิจารณาของรัฐสภาในปี พ.ศ. 2567

งานนี้ได้ขยายมุมมองและเจาะลึกถึงความเข้าใจเกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้น ควบคู่กับบริบททางการเมืองที่เข้าใจถึงการให้เสรีภาพในการแสดงออก เสรีภาพการชุมนุม และสิทธิทางการเมือง การต่อสู้และได้กลับผ่านการดำเนินคดี เน้นการอธิบายการฟ้องคดีในฐานะปรากฏการณ์ที่แสดงให้เห็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัฐและสังคมในช่วงปี พ.ศ. 2557-2566

ไม่เพียงเท่านั้นผลการศึกษานี้มีประโยชน์ต่อการศึกษาด้านบริหารการพัฒนาการเมือง ทั้งบริบททางการเมืองและการเคลื่อนไหวทางการเมือง การวิเคราะห์ถึงสถานการณ์การฟ้องคดีปิดปากที่ฉายภาพให้เห็นถึงการดำเนินคดีในรูปแบบต่างๆ ซึ่งสร้างภาระด้านทุนทรัพย์ เวลา และต้นทุนจิตใจ จุดมุ่งหมายเพื่อให้เจียบ ไม่แสดงความคิดเห็น วิจารณ์ และหยุดด้วยความกลัวถือว่าไม่สอดคล้องกับลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่ควรจะเป็น อนึ่งย่อมเป็นการยืนยันข้อเท็จจริงที่ไปได้แย้งการใช้และตีความกฎหมายไม่ได้ปลอดจากการเมือง ไม่ได้ปราศจากการยึดโยงจากสังคมการเมือง ข้อหาทางกฎหมายที่ดำเนินคดีดังปรากฏจากการศึกษานี้อาจจะส่งเสริมและค้ำจุนอำนาจการปกครองในระบอบเผด็จการอำนาจนิยม

ความสัมพันธ์ระหว่างระบอบการเมืองกับลักษณะการใช้กฎหมาย การตีความซึ่งกฎหมายบัญญัติไว้ในสภาพนิ่ง แต่หากมีนโยบายจากรัฐที่เป็นเผด็จการก็มุ่งจำกัดการมี

ส่วนร่วมของประชาชน ฉวยใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือดำเนินคดีกับประชาชนในทางตรงกันข้ามกับหลักการระบอบประชาธิปไตย ใช้กฎหมายเพื่อจำกัดการมีส่วนร่วม ทั้งที่โดยแท้จริงแล้วการใช้กฎหมายเพื่อบังคับจำกัดอำนาจรัฐ มุ่งจำกัดอำนาจผู้ปกครอง และคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน อันเป็นพื้นฐานของหลักนิติรัฐนิติธรรม

การศึกษานี้ได้ยืนยันข้อสรุปที่ว่า การดำเนินคดีเชิงยุทธศาสตร์หรือการฟ้องคดีปิดปากเป็นเครื่องมือจัดการผู้ท้าทายอำนาจของรัฐบาลเผด็จการ ด้วยการดำเนินคดี การปราบปรามและคุกคามโดยใช้กฎหมาย และถือว่าเป็นเครื่องมือหนึ่งในการรักษาอำนาจได้ด้วย

ผลการศึกษานี้เป็นประโยชน์ต่อการตั้งข้อสังเกตถึงหลักนิติรัฐนิติธรรมที่สำคัญยิ่งต่อการเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตย แต่เมื่อหลักการนิติรัฐนิติธรรมมีความอ่อนแออย่างเห็นได้ชัดว่า สังคมการเมืองนั้นอยู่ในระบอบเผด็จการอำนาจนิยม ดังสะท้อนคุณลักษณะที่สำคัญคือการจำกัดสิทธิเสรีภาพของประชาชนและละเมิดสิทธิมนุษยชนอย่างกว้างขวาง

9. ข้อจำกัดและข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษา

การศึกษานี้ช่วยชี้ให้เห็นแง่มุมหลายประการของการดำเนินคดีเชิงยุทธศาสตร์เพื่อระงับการมีส่วนร่วมของประชาชน พ.ศ. 2557-2566 แต่คงมีข้อจำกัด ซึ่งอาจมีการศึกษาในอนาคตสามารถเพิ่มเติมได้

ประการแรก ข้อเสนอแนะด้านการฟ้องคดีปิดปากไม่ใช่การหาฉันทามติในทางการเมืองแต่อย่างใด ขยายเป็นคุกคามฝ่ายตรงข้ามด้วยกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม ควรหันมาทบทวนทิศทางตรงข้ามคือ หาฉันทามติร่วมกัน เป็นสังคมการเมืองที่เปิดกว้าง และทำความเข้าใจกับเรื่องจริงที่เกิดขึ้นทางการเมืองย่อมทำให้ข้อสงสัยข้อเรียกร้องต่อความยุติธรรมอำนาจของรัฐที่ไม่ชอบธรรม การใช้อำนาจเกินขอบเขต ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาโครงสร้างลดลงด้วย

ประการที่สอง กฎหมายและกระบวนการยุติธรรม อาจยืนยันตามข้อเท็จจริงว่าไม่ได้ปลอดจากการเมือง มีความสัมพันธ์ทางการเมืองโดยตรง ไม่ข้ามพ้นบริบททางสังคมการเมือง อาจเห็นได้จาก “ที่ใดมีสังคม ที่นั่นมีกฎหมาย” การฉวยใช้กฎหมายในบริบทการเมืองหนึ่งย่อมอยู่ภายใต้นโยบาย วิธีคิด ฐานคิดของระบอบการเมืองย่อมสร้างประเด็นการศึกษาการเมืองกับกฎหมาย และการเมืองในการดำเนินคดีทางกฎหมาย ได้แก่ ประเด็นวิจัย การเมืองกับนโยบาย การศึกษาการนโยบาย และการเมืองในกระบวนการนิติบัญญัติ เป็นต้น

ประการที่สาม ผลการศึกษานี้สะท้อนถึงแรงผลักดันจากปฏิสัมพันธ์ทางการเมืองของการฟ้องคดีปิดปากตั้งแต่ปี พ.ศ. 2557 ถึงปี พ.ศ. 2566 ความสัมพันธ์จากสรุปผลการวิจัย อันถือเป็นที่มาในวันที่ 4 มีนาคม 2567 ด้วยการยื่นให้ชะลอดำเนินคดีการเมือง แล้วตั้งคณะกรรมการการกลั่นกรองเพื่อรอพระราชบัญญัตินิรโทษกรรมซึ่งอยู่ระหว่างพิจารณาของรัฐสภา

ประการสุดท้าย การศึกษานี้อาจจะเป็นเหตุผลสนับสนุนเชิงนโยบายเยียวยาฟื้นฟู ด้วยการคืนความยุติธรรมให้แก่ผู้ถูกดำเนินคดีทางการเมืองนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2557 ด้วย

กระบวนการที่ไม่ชอบธรรมของพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา ให้ได้รับความเป็นธรรม ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอจากภาคประชาสังคมต่อรัฐบาลพลเรือนที่มาจากการเลือกตั้งในปี พ.ศ. 2567 ต่อไป

10. กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณมหาวิทยาลัยมหิดลที่ใหญ่ที่ให้การสนับสนุน ผู้วิจัยขอบคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เกตุวาท บุญปรากฏที่ชี้แนะถึงการศึกษาในครั้งนี้ เมตตาทุกครั้งที่ยินยอมให้รู้และถกเถียง และมีข้อเสนอแนะให้เสมอ อาจารย์วันเฉลิม ว่องสนั่นศิลป์ อาจารย์คณะนิติศาสตร์ ที่ให้คำแนะนำด้านกฎหมาย ความเข้าใจกฎหมาย และภาษากฎหมายที่ทำให้ความรู้ของผู้วิจัยแจ่มชัดมากขึ้น ตลอดจนถึงผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นุกุล ชื่นพิง ท่านคณบดี ที่ให้ความรู้และข้อเสนอแนะกระบวนการศึกษาเป็นอย่างดี สุดท้ายขอขอบคุณข้อมูลจากฐานข้อมูลเชิงประจักษ์หลายแหล่ง ถือเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่ายิ่งต่อผู้วิจัย

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- กนกรัตน์ เลิศชูสกุล. (2566). *นักเรียนชบถ: ประวัติศาสตร์ขบวนการนักเรียนไทยฉบับสั้น*. กรุงเทพฯ: บริษัทกู๊ดเฮด พรินต์ติ้ง แอนด์ แพคเกจจิ้ง กรุ๊ป จำกัด.
- กฤตนันท์ เตนากุล, และวรรณวิภา เมืองแก้ว. (2566). *มาตรการคุ้มครองผู้แจ้งเบาะแสทุจริตจากการดำเนินคดีเชิงยุทธศาสตร์. วารสารสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม*, 7(1), 156-165.
- กฤษฎา ศุภวรรธนะกุล, และคณะ. (2565). *SLAPP 'หนึ่งความฝัน' กับการถูกฟ้องปิดปาก*. กรุงเทพฯ: ชมรมนักข่าวสิ่งแวดล้อม ร่วมกับมูลนิธิศูนย์ข้อมูลชุมชน ฝ่ายพัฒนาเครือข่ายสื่อพลเมือง สำนักเครือข่ายและการมีส่วนร่วมสาธารณะ องค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย (ไทยพีบีเอส) และ CCFD-Terre Solidaire.
- กุลธรี สวัสดิ์ศรี, พัด ลาวกูร, กานต์ บุญยะกาญจน์, และกฤติ ศรีเกตุ. (2566). *การใช้อำนาจรัฐและการสร้างความชอบธรรมทางการเมืองผ่านศูนย์บริหารสถานการณ์แพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019. วารสารการวิจัยบริหารการพัฒนา*, 13(3), 657-672.
- คณะกรรมการนิติศาสตร์สากล และศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน. (2559). *รายงานการทบทวนสถานการณ์สิทธิมนุษยชนของประเทศไทยรอบที่สอง ภายใต้ได้กลไก Universal Periodic Review*. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการนิติศาสตร์สากล และศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน.
- คณิต ฒ นคร, กิตติพงษ์ กิตยารักษ์, จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย, เดชา สังขวรรณ, มานิจ สุขสมจิตร, รัชชัย คงสกรณ์, และคณะ. (2555). *รายงานฉบับสมบูรณ์ คณะกรรมการอิสระตรวจสอบและค้นหาข้อเท็จจริงเพื่อปรองดองแห่งชาติ (คอป.) กรกฎาคม 2553-*

- กรกฎาคม 2555. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการอิสระตรวจสอบและค้นหาความจริงเพื่อความปรองดองแห่งชาติ.
- โครงการอินเทอร์เน็ตเพื่อกฎหมายประชาชน. (2565). *อนาคตคดีฝ่าฝืนพ.ร.ก.ฉุกเฉินฯ ยังไม่แน่นอน ครม. ต้องสั่ง “ยกเลิกคดี” ให้ชัดเจนด้วย*. สืบค้นเมื่อ 1 มีนาคม 2567, จาก <https://www.ilaw.or.th/articles/5433>
- จตุพร โอวัฒนาพานิช. (2564). *มาตรการทางกฎหมายเพื่อป้องกันการฟ้องคดีปิดปากในคดีอาญา* (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต), จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จตุพร โอวัฒนาพานิช. (2565). *มาตรการทางกฎหมายเพื่อป้องกันการฟ้องคดีปิดปากในคดีอาญา*. *วารสารกฎหมาย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*, 40(2), 135-168.
- จิรวัดน์ สุริยะโชติขยางกุล, และณณริฏ พิศลยบุตร. (2560). *รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการศึกษาวิจัย การสำรวจสถานะของเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทประเทศไทย และทางเลือกมาตรการทางเศรษฐศาสตร์สังคม และกฎหมายสำหรับเป้าหมายที่ 16: การส่งเสริมสังคมที่สงบสุขและครอบคลุมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนให้ทุกคนเข้าถึงความยุติธรรม และสร้างสถาบันที่มีประสิทธิภาพ รับผิดชอบและครอบคลุมในทุกระดับ*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.).
- จิราภรณ์ คำจันทร์. (2560). *การเปลี่ยนผ่านเป็นประชาธิปไตยที่ไม่ตั้งมั่น: ความล้มเหลวของการทำให้เป็นประชาธิปไตยในประเทศไทย* (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต), จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชำนาญ จันทร์เรือง. (2561). *การฟ้องปิดปาก*. สืบค้นเมื่อ 1 มีนาคม 2567, จาก <http://public-law.net/publaw/view.aspx?id=2039>
- ไชยะ เทพา. (2559). *การรัฐประหารในการเมืองไทย* (วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการเมือง), มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ฐิติกร สังข์แก้ว. (2566). *เผด็จการอยู่ยั่งยืน: สถาบันประชาธิปไตยในฐานะเครื่องมืออันทรงพลังของระบอบอำนาจนิยมแบบแข่งขันในประเทศไทย*. *วารสารรัฐศาสตร์นิเทศ*, 9(1), 1-40.
- ณัฐ จินตพิทักษ์กุล. (2560). *มาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองการมีส่วนร่วมของประชาชนในประเด็นสาธารณะที่เกี่ยวข้องกับคดีสิ่งแวดล้อม: ศึกษากรณีการแก่งัดฟ้อง* (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต), มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ณัฐ จินตพิทักษ์กุล. (2563). *แนวคิด พัฒนาการ และการพิจารณาเรื่องการดำเนินคดีเชิงยุทธศาสตร์เพื่อระงับการมีส่วนร่วมของสาธารณชนในกฎหมายต่างประเทศเพื่อนำมาบังคับในกฎหมายไทย*. *วารสารวิชาการคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี*, 8(1), 1-15.
- ณัฐกานต์ อัครพงศ์พิศักดิ์. (2565). จาก "ถนน" สู่ "สภา": การตั้งพรรคสามัญและการลงสมัครรับเลือกตั้งของเอ็นจีโอและนักกิจกรรมในพรรคอนาคตใหม่. *วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร*, 18(2), 73-106.

- ทศพล ทรรศนกุลพันธ์. (2562). รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์เรื่องสภาพปัญหาและสู่ทางสนับสนุนสิทธิในการรวมกลุ่มบนโลกโซเชียลเพื่อแสดงออกในประเด็นฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- ไทยพับลิก้า. (2563). นายกฯ แลงการณฯ เพิ่มความเข้มข้นใช้กฎหมายทุกฉบับทุกมาตราจัดการม็อบ. สืบค้นเมื่อ 5 เมษายน 2567, จาก <https://thaipublica.org/2020/11/hot-issue-social-media-2020-046>
- ธงชัย วินิจจะกูล. (2556). ประชาธิปไตยที่มีขีดรี้อยู่เหนือการเมือง. นนทบุรี: สำนักพิมพ์ฟ้าเดียวกัน.
- นพพล อาชามาส. (2556). การประกอบสร้างความกลัวและการเมืองว่าด้วยการบังคับใช้ประมวลกฎหมายอาญามาตรา 112 (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต การพัฒนาสังคม), มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- นพพล อาชามาส. (2557). ประมวลกฎหมายอาญามาตรา 112 กับการประกอบสร้างสถานะอัน “ล่องละเมิดมิได้”. วารสารนิติสังคมศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 7(1), 19-49.
- นพพล อาชามาส. (2559). มาตรา 112 การเมืองแห่งความกลัวและการสร้างความหวาดหวั่นโดยรัฐและสังคม กรณีศึกษาก่อนรัฐประหาร 22 พฤษภาคม 2557. ใน ธนาพล อิวสกุล, ชัยธวัช ตูลาธน, อัญชลี มณีโรจน์ และสังคม จิระสุกุล (บก.). ฟ้าเดียวกัน 14/1 : รัฐเร้นลึก (น. 85-114). นนทบุรี: สำนักพิมพ์ฟ้าเดียวกัน.
- นพพล อาชามาส. (2562ก). พินิจคำสั่ง “ห้ามมั่วสุมชุมนุมทางการเมือง” ของคณะรัฐประหารไทย ในฐานะเครื่องมือการปราบปรามโดยรัฐ. วารสารนิติสังคมศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 12(2), 1-39.
- นพพล อาชามาส. (2562ข). ราชฎการกำหนด: บันทึก 9 คดีด้านรัฐประหารในยุค คสช. กรุงเทพฯ: ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน.
- นวลน้อย ตรีรัตน์. (2559). ว่าด้วย SLAPPs. สืบค้นเมื่อ 7 เมษายน 2567, จาก http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1381491061
- บีบีซีไทย. (2563). เยาวชนปลดแอก: ใครเป็นใครในแกนนำ-ผู้ชุมนุมที่ถูกดำเนินคดี. สืบค้นเมื่อ 7 เมษายน 2567, จาก <https://www.bbc.com/thai/thailand-53846800>
- เบญญา แสงจันทร์. (2565). พูดถึงช่วงกลางสภา. กรุงเทพฯ: บริษัท ภาพพิมพ์ จำกัด.
- ประชาไท. (2565). ‘สร้างเครือข่าย-ปฏิรูปกฎหมาย’ แนวทางป้องกันการฟ้องปิดปากจากวงกภาคประชาชน. สืบค้นเมื่อ 7 เมษายน 2567, จาก <https://prachatai.com/journal/2022/09/100735>
- ปิยบุตร แสงกนกกุล. (2564). สนามกฎหมาย EP.12 การฟ้องปิดปาก (SLAPP). สืบค้นเมื่อ 7 เมษายน 2567, จาก <https://www.youtube.com/watch?v=unCHsA4aSUE&t=2088s>
- ภาคีนักกฎหมายสิทธิมนุษยชน. (2564). 1 ปี ยืนหยัด หัก รัฐ ทำลายสิทธิ. กรุงเทพฯ: ภาคีนักกฎหมายสิทธิมนุษยชน.

- ยิ่งชีพ อัชฌานนท์, ฌัชปกร นามเมือง, และอานนท์ ชวลิตวนิชย์. (2564). *Introduction to No.112: 12 คำถามเพื่อทำความเข้าใจกฎหมายอาญา มาตรา 112*. กรุงเทพฯ: โครงการอินเทอร์เน็ตเพื่อกฎหมายประชาชน.
- ยิ่งชีพ อัชฌานนท์, อานนท์ ชวลาวัณย์, วีรวรรณ สมนึก, ฌัชปกร นามเมือง, เกตนัสรี ทศพลไพศาล, นพพล อาชามาส, และคณะ. (2565). *ห้องเช่าหมายเลข 112*. กรุงเทพฯ: โครงการอินเทอร์เน็ตเพื่อกฎหมายประชาชน (iLaw).
- เยาวลักษณ์ อนุพันธ์. (2563, กันยายน). *ความยุติธรรมภายใต้สถานการณ์ฉุกเฉิน. การนำเสนอในการสัมมนาความยุติธรรมภายใต้สถานการณ์ฉุกเฉิน, ห้อง M8 ชั้น M อาคารเกษมอุทยานิน (รัฐศาสตร์ 60 ปี), คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*.
- รุ่งระวี สุนทรวิระ. (2560). *การดำเนินคดีอาญารฐานหมิ่นประมาทเพื่อยับยั้งการมีส่วนร่วมในการตรวจสอบการทุจริตและประพฤติมิชอบของเจ้าหน้าที่รัฐ (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขากฎหมายอาญา), มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*.
- รุ่งฤทธิ์ เพ็ชรรัตน์. (2564). *พ.ร.ก.ฉุกเฉิน และ ศบค. จะมีไว้ทำไม หากแก้ไข พ.ร.บ.โรคติดต่อและสถานการณ์ฉุกเฉินด้านสาธารณสุข*. สืบค้นเมื่อ 15 เมษายน 2567, จาก <https://plus.thairath.co.th/topic/speak/100495>
- ลิขิต ธีรเวคิน. (2556). *ความถูกต้องตามกฎหมาย ความชอบธรรมทางการเมืองและธรรมแห่งอำนาจ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วรเจตน์ ภาคีรัตน์. (2552). *นิติรัฐกับความยุติธรรมทางสังคม. ใน ธนาพล อิวสกุล, ชัยวัชตุลาธณ, กิตติศักดิ์ สุจิตตารมย์ และชุมาพร แต่งเกลี้ยง (บก.). ฟ้ำเดียวกัน 7/4 : นิติรัฐและความยุติธรรมทางสังคม (น. 66-87)*. กรุงเทพฯ: ฟ้ำเดียวกัน.
- ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน. (2562). *5 ปี คสช. พอได้หรือยัง ข้อเสนอว่าด้วยการจัดการผลพวงของรัฐประหาร*. สืบค้นเมื่อ 15 เมษายน 2567, จาก <https://tlhr2014.com/archives/12492>
- ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน. (2562). *ข้อเสนอต่อการจัดการผลพวงของรัฐประหารทางกฎหมาย นโยบายและกระบวนการยุติธรรมเพื่อคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน*. กรุงเทพฯ: ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน.
- ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน. (2567). *ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน*. สืบค้นเมื่อ 15 เมษายน 2567, จาก <https://tlhr2014.com/about>
- ศูนย์ทนายความสิทธิมนุษยชน. (2565). *สถิติคดี พ.ร.บ.ฉุกเฉินฯ ที่ศาลยกฟ้อง-อัยการสั่งไม่ฟ้อง*. สืบค้นเมื่อ 15 เมษายน 2567, จาก <https://tlhr2014.com/archives/41328>
- ศูนย์วิจัยดิเรกขัยนาม. (2563, กันยายน). *เสวนาวิชาการ ประตุไม่ปิดตาย: การคุกคาม เสรีภาพและความเป็นอารยะในสังคมไทย, คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*.
- สมาคมนักกฎหมายสิทธิมนุษยชน นิสิตโครงการ LawLab for Human Right คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2566). *เมื่อกฎหมายถูกใช้เป็นอาวุธ เรื่องราวของนักปกป้องสิทธิที่ถูกฟ้องปิดปาก*. กรุงเทพฯ: สมาคมนักกฎหมายสิทธิมนุษยชน.

- สมาคมนักกฎหมายสิทธิมนุษยชน. (2562ก). รายงานข้อเสนอแนะต่อการคุ้มครองผู้ใช้สิทธิและเสรีภาพเพื่อการมีส่วนร่วมในประเด็นสาธารณะ. กรุงเทพฯ: สมาคมนักกฎหมายสิทธิมนุษยชน.
- สมาคมนักกฎหมายสิทธิมนุษยชน. (2562ข). รายงานข้อเสนอแนะต่อการคุ้มครองผู้ใช้สิทธิและเสรีภาพเพื่อการมีส่วนร่วมในประเด็นสาธารณะจากการถูกฟ้องคดี. กรุงเทพฯ: สมาคมนักกฎหมายสิทธิมนุษยชน.
- สมาคมนักกฎหมายสิทธิมนุษยชน. (2566). SLAPP DATA CENTER: ฐานข้อมูลคดีฟ้องปิดปากในประเทศไทย. สืบค้นเมื่อ 15 เมษายน 2567, จาก <https://naksit.net/legal-threats-database/>
- สมาคมนักกฎหมายสิทธิมนุษยชนและไอลอร์. (2562). SLAPP คืออะไรและทำไมเราถึงต้องให้ความสำคัญ การทำให้เสียงวิจารณ์เงียบลงในประเทศไทยและประเทศอื่นๆ ทั่วโลก. กรุงเทพฯ: สมาคมนักกฎหมายสิทธิมนุษยชนและไอลอร์.
- สำนักข่าวอิศรา. (2562). เปิดรายงานวิจัย 'คดีฟ้องปิดปาก' พบไทย 1 ใน 4 เกี่ยวข้องแสดงความเห็นออนไลน์. สืบค้นเมื่อ 15 เมษายน 2567, จาก <https://www.isranews.org/content-page/item/83028-news-83028.html>
- สำนักข่าวอิศรา. (2564). ประมวลจากโซเชียลฯ-สอบลับมากทุกกรณี! เปิดแนวปฏิบัติใหม่ ตร. ดำเนินคดีความมั่นคง คำสั่งสำนักงานตำรวจแห่งชาติ (ตร.) ที่ 558/2563. สืบค้นเมื่อ 15 เมษายน 2567, จาก <https://www.isranews.org/article/isranews-news/96459-isranews-944.html>
- สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ. (2565). รายงานของคณะกรรมการเพื่อศึกษาและจัดทำร่างกฎหมายป้องกันการฟ้องคดีปิดปาก: การพิจารณาศึกษาเรื่องกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันการฟ้องคดีปิดปาก (Anti-SLAPP Law). กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ.
- สิริพรรณ นกสวน สวัสดิ์. (2561). การเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตยเปรียบเทียบ: แง่คิดต่อความล้มเหลวในการเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตยของไทย. *วารสารสังคมศาสตร์*, 48(2), 7-30.
- สุจิต บุญบงการ. (2521). การแทรกแซงทางการเมืองของทหารไทย. *วารสารสังคมศาสตร์*, 15(2), 27-60.
- สุทธิชัย งามชื่นสุวรรณ, และธีรวัฒน์ ขวัญใจ. (2561). กลไกการควบคุมเสรีภาพในการแสดงออกภายใต้ระบอบ คสช. กรุงเทพฯ: บริษัท เฟิร์สท์ ออฟเซท (1993) จำกัด.
- สุทธิดา ใจสำริด. (2563). ปัญหากรณีราษฎรเป็นโจทก์ฟ้องคดีอาญา: ศึกษากรณีการฟ้องคดีอาญาโดยไม่สุจริตตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 161/1 (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต), มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุทธิดา ใจสำริด. (2564). ปัญหากรณีราษฎรเป็นโจทก์ฟ้องคดีอาญา: ศึกษากรณีการฟ้องคดีอาญาโดยไม่สุจริตตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 161/1. *วารสารบัณฑิตศึกษานิติศาสตร์*, 14(3), 539-561.

- สุภางค์ จันทวานิช. (2550). *การวิจัยเชิงคุณภาพ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อัจฉรา รักยุติธรรม. (2562). นาฏกรรมแห่งการสร้างความกลัวของรัฐไทยและการปฏิบัติการแห่งความไม่กลัวของอดีตผู้ต้องขังที่เกี่ยวข้องกับความผิดตามประมวลกฎหมายอาญาม.112. ใน *เวทีวิจัยมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ครั้งที่ 13* (น. 1-14), มหาวิทยาลัยบูรพา.
- แอมเนสตี้ อินเตอร์เนชั่นแนล ประเทศไทย และศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน. (2567). *เสวนา “หนทางสู่คณะมนตรีสิทธิมนุษยชนฯ ประเทศไทย จะทำได้หรือเปล่า”*. สืบค้นเมื่อ 15 เมษายน 2567, จาก <https://www.amnesty.or.th/news/2024/02/>

ภาษาอังกฤษ

- Dahl, R. A. (1989). *Democracy and Its Critics*. New Haven: Yale University Press.
- Hall, P. A., & Taylor, R. C. R. (1996). *Political Science and the Three New Institutionalisms*. Massachusetts: Cambridge Political Science Department.
- Huntington, S. P. (1968). *Political Order in Changing Societies*. New Haven: Yale University Press.
- Park, C., & Allaby, M. (2013). *A Dictionary of Environment and Conservation*. Oxford U.K.: University of Oxford.
- Pring, G. W., & Canan, P. (1996). *SLAPPs Getting Sued for Speaking Out*. Philadelphia: Temple University Press.
- Scott, J. (1990). *A Matter of Record: Documentary Sources in Social Research*. Cambridge: Policy Press.
- Scott, J. (2006). *Social Research and Documentary Sources*. London: SAGE Publications.
- Sheldrick, B. (2014). *Blocking Public Participation: The Use of Strategic Litigation to Silence Political Expression*. Waterloo, ON: Wilfrid Laurier University Press.